

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Richard Sukup

**Informační deficit a vysvětlovací povinnost procesní strany
v civilním soudním řízení**

Diplomová práce

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Vysvětlovací povinnost procesní strany v civilním soudním řízení“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 27. 8. 2019

(Podpis autora textu)

Poděkování

Tímto děkuji JUDr. Marku Jurášovi, Ph.D., za jeho ochotu, trpělivost, odborné rady a připomínky při vypracování mé diplomové práce.

Anotace:

Tato práce pojednává o institutu vysvětlovací povinnosti při řešení informačního deficitu. Cílem práce je zachycení vývoje institutu vysvětlovací povinnosti od prací prof. Macura po současné závěry teorie a praxe. Současně si práce dává za cíl srovnání těchto názorů. V zájmu lepšího pochopení je na začátku pojednáno o pojmu vyšetřovacího důkazu, který úzce souvisí s vysvětlovací povinností. Následně je v práci v nezbytném rozsahu pojednáno o vzniku vysvětlovací povinnosti, její právní povaze, rozsahu, obsahu a právních následcích v případě jejího nesplnění ve světle díla prof. Macura. V následujících kapitolách je věnována pozornost jejímu současnému pojetí v teorii a judikatuře. Na závěr tuto problematiku uzavírá pohled de lege ferenda.

Klíčová slova

Břemeno důkazní, informační deficit, vysvětlovací povinnost, vyšetřovací důkaz

Annotation

This thesis deals with the institute of explanatory duty in solving the information deficit. The aim of this thesis is to capture the development of the institute of explanatory duty from the work of prof. Macur following the current conclusions of theory and practice. At the same time the thesis aims to compare these views. For the sake of better understanding, the concept of investigative evidence closely related to the explanatory obligation is discussed at the outset. Subsequently, the thesis deals with the necessity of an explanatory duty, its legal nature, extent, content and legal consequences in the case of its failure to comply with the work of prof. Macur. In the following chapters attention is paid to its current conception in theory and case law. In conclusion, this issue closes the view de lege ferenda.

Key words

Burden of proof, explanatory duty, information deficit, investigative evidence

Obsah

1.	Úvod	6
2.	Vyšetřovací důkaz.....	9
2.1	Obecně o vyšetřovacím důkazu	9
2.2	Formy vyšetřovacího důkazu	9
3.	Vysvětlovací povinnost.....	15
3.1	Pojem vysvětlovací povinnosti a její relace k vyšetřovacímu důkazu.....	15
3.2	Právní povaha vysvětlovací povinnosti	16
3.3	Vznik vysvětlovací povinnosti	20
3.4	Rozsah vysvětlovací povinnosti.....	22
3.5	Obsah vysvětlovací povinnosti	24
3.6	Sankce za nesplnění vysvětlovací povinnosti	25
4	Vysvětlovací povinnost de lege lata.....	30
4.1	Vysvětlovací povinnost ve světle judikatury	30
4.2	Vysvětlovací povinnost v pozitivním právu a v současné vědě	34
5.	Vysvětlovací povinnost de lege ferenda	38
6.	Závěr.....	40

1. Úvod

Účelem civilního soudního řízení je především poskytování ochrany porušeným nebo ohroženým subjektivním soukromým právům.¹² Děje se tak především v řízení sporném, nikoliv však výlučně, jež je součástí řízení nalézacího jako základního druhu civilního soudního řízení.

„Při něm běží o to, aby stát svými orgány (soudy) způsobem závazným a konečným rozhodl neshodu vzniklou mezi dvěma jednotlivci jakožto osobami soukromými o otázce upravené právním řádem soukromým, aby vyslovil, na čí straně je právo, a takto rozhodnuv...“³⁴

V rámci sporného řízení se uplatňuje celá řada odvětvových principů civilního soudního řízení⁵, předně zásada dispoziční a projednací, a rovněž celá řada základních principů soudnictví a civilního procesu, jako např. zásada rovnosti a kontradiktornosti, jež společně utvářejí základy pro vedení sporného řízení.

Ve sporném řízení strany disponují jednak řízením, jednak jeho předmětem. Procesní aktivita tak leží na stranách sporu, jež uplatňují své právní zájmy. Projevuje se zde snaha každé ze stran sporu ohledně bránění svého právního zájmu v rámci pravidel civilního soudního řádu o překážení dosažení cílů, které sleduje její protistrana. Při respektu zásady projednací a dispoziční je tak stranám umožněno relativně svobodné a volné jednání při prosazování svých práv v rámci kontradiktorního procesu záležející především na jejich aktivitě.⁶

Záleží tak předně na stranách, které věci učiní předmětem řízení, jaká skutková tvrzení a jaké důkazy navrhnou. Procesní úloha soudu je zde výrazně slabší než v rámci jiných řízení, především v rámci nesporných řízení upravených zákonem číslo 292/2013 Sb, o zvláštních řízeních soudních. Jeho úloha spočívá spíše ve vytváření procesních podmínek a předpokladů pro hladký průběh řízení s omezenými možnostmi mocenských zásahů.⁷

---

¹ K tomu blíže viz náleží Ústavního soudu ze dne 7. 10. 2014, sp. zn. Pl. 39/13 bod 48

² Přičemž o skutečné a efektivní ochraně lze uvažovat pouze za předpokladu, že civilní proces umožňuje prosazení skutečně existujících, nikoliv však fiktivních, subjektivních soukromých práv a povinností. K tomu viz LAVICKÝ, Petr. In. LAVICKÝ, Petr (ed). *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s. 4

³ HORA, V. *Československé civilní právo procesní. I. – III. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., s. 8

⁴ Ke vzniku sporu uvádí prof.Emil Ott následující: „*Srážkou vůle dvou osob odvolávajících se k zákonu vzhledem k témuž skutečnému poměru, z nichž jedna hájí stav, jaký jest, drubá o změnu jeho usiluje, vzniká spor.*“ Viz OTT, E. *Soustavný úvod ve studiu m nového řízení soudního*. I. Díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012., s. 1

⁵ WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní. Díl první: řízení nalézací*. 9. vydání. Praha: Leges, 2018. s. 38

⁶ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 46

⁷ Tamtéž.

Pro naplnění cíle civilního soudního řízení, respektive nalézacího řízení sporného, tedy poskytnutí ochrany porušeným nebo ohroženým subjektivním soukromým právům, a to předně formou autoritativního rozhodnutí, je nutno získat skutkové poznatky nutné pro takové rozhodnutí. Výhradním prostředkem pro získání takových relevantních poznatků je procesní dokazování. V něm strany mají možnost, v souladu s výše uvedeným, a zároveň povinnost takové skutečnosti uvádět a k jejich prokázání navrhnout důkazní prostředky. Následkem nesplnění této povinnosti však není žádná přímá sankce, ale v souladu s objektivním břemenem neunesení sporu a prohra té strany, která neunesla své subjektivní břemeno.⁸

V rámci takto vymezeného sporného řízení s rozdělenými povinnostmi vyplývajícími ze subjektivních břemen se může určitá strana sporu dostat do situace, kdy tato strana nedisponuje informacemi nutnými pro splnění svých povinností tvrdit a prokazovat, které jsou nezbytné pro uplatnění svých práv v rámci soudního řízení. Taková strana se tudíž dostává do tzv. informačního deficitu. Tento pojem není legálně definován, avšak ani věda civilního procesu neudává jednoznačnou definici.

K informačnímu deficitu se vyjadřuje Dr. Svoboda, který jej pojímá jako „*nedostatek informací, jímž mohou účastníci, případně soud, během civilního procesu nebo v souvislosti s ním, trpět.*“⁹ nebo Dr. Kovářová Kochová: „*V procesu dokazování však může nastat i situace, kdy strana sporu zatížená důkazním břemenem je v důkazní nouzi, kdy nemá povědomost o žádných konkrétních důkazních prostředcích, případně má mlhavou povědomost o existenci blíže neurčené skupiny, či alespoň jediného důkazního prostředku, dokonce v průběhu sporu v důsledku této situace nekonkretizuje dostatečně svá skutková tvrzení.*“¹⁰

V kontradiktorním sporném řízení se projevují jednotlivé zásady ve vzájemné symbióze. Nejinak tomu je u projednací zásady a zásady rovnosti. Tato rovnost se objevuje v rámci řízení v několika formách. Uplatňuje se například v souvislosti s právem být slyšen, s poskytováním poučení či s právem shromažďovat skutkové informace v rámci své procesní aktivity. Tento poslední požadavek na rovný přístup k informacím je procesně označován jako požadavek rovnosti zbraní obou stran. V případě absence možnosti získat klíčové informace pro jednu

---

⁸ MACUR, Josef. Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 8

⁹ Dle Dr. Svobody lze informační deficit vyjma výčtu konkrétních případů také podle příčin vzniku, přičemž z tohoto hlediska lze, dle autora, rozlišit dvě příčiny vzniku deficitu. Za prvé je onou příčinou nemožnost účastníka zjistit skutkové informace nutné pro podání žaloby či vedení samotného řízení. Za druhé neznalost skutkových či právních úvah, jimiž se budou řídit soud nebo znalec během řízení, a jež jsou důležité pro formulování petitu. K tomu viz SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 100

¹⁰ KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, Ingrid. *UST. §120 odst.3 O. S. Ř. Ve světle navrhované novely občanského soudního řád (Vjšetřovací důkaz ve sporném řízení?)*. In SEHNÁLEK, David a kol. (ed.) *Dny práva – 2008 – Days of Law*. 1. vydání. Brno: Tribun EU s. r. o., 2008. s. 941

stranu se tato strana dostává do informačního deficitu, jenž má za následky ohrožení jejího subjektivního práva. Je zřejmé, že informační deficit je negativním jevem s možností ohrožení, ne-li porušení shora uvedeného účelu civilního soudního řízení.¹¹

V současné době existuje několik způsobů, jak tento problém řešit. Prvním způsobem je institut tzv. vyšetřovacího důkazu. Další možností je institut vysvětlovací povinnosti strany nezatížené důkazním břemenem. Existuje i model, který je však kontinentální procesualistice poměrně vzdálen. Jedná se o institut discovery, jenž se běžně používá v zemích s anglosaským modelem.¹²

V rámci této práce jsou rozebrány první dva instituty, přičemž první z těchto dvou je rozebrán pouze obecně. Poslouží především jako východisko a pro lepší orientaci v problematice vzhledem k provázanosti obou témat. Cílem této práce je nejen zachycení vývoje problematiky institutu vysvětlovací povinnosti od teoretických prací prof. Macura až po její soudobé pojmání v teorii a praxi, ale též komparace současných teoretických závěrů se závěry prof. Macura. Celou problematiku vysvětlovací povinnosti uzavírá pohled de lege ferenda ve světle připravované rekonstrukce civilního soudního řízení.

---

¹¹ MACUR, Josef. Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 8

¹² Tamtéž, s. 9

2. Vyšetřovací důkaz

2.1 Obecně o vyšetřovacím důkazu

Definování tohoto institutu provází značné obtíže způsobené rozličným chápáním tohoto pojmu. Značná nejednotnost panuje i v obsahovém vymezení vyšetřovacího důkazu v rámci kontinentální procesualistiky. Ohledně využívání tohoto teoretického konceptu lze v praxi aplikujících soudů vysledovat obecně odmítavý postoj, respektive zákaz použití využití vyšetřovacího důkazu, aniž by se judikatura blíže pojmem vyšetřovací důkaz zabývala. Platí to zejména o judikatuře českých soudů. Obsáhlejší judikaturu k tomuto tématu lze vystopovat především v německojazyčných zemích.¹³

Prof. Macur spojuje problematiku vyšetřovacího důkazu s důkazními návrhy, respektive s požadavkem úplnosti a určitosti těchto návrhů s ohledem na náležité substancování svých skutkových přednesů, jež vyplývají ze zásady projednací, ovládající sporné řízení. Nespňuje-li takový návrh požadavky povinnosti náležitého substancování, jedná se dle autora o uplatnění tzv. vyšetřovacího důkazu, jehož provedení má té straně, která nedostatečný návrh dokazování předložila, umožnit získat skutkové poznatky pro následné, již konkrétní skutkové tvrzení a navazující řádný substancovaný důkazní návrh.¹⁴

Dle Jauenirga má soud odmítnout návrh na dokazování ve formě vyšetřovacího důkazu. Obecně jím chápe takový návrh, „*kteřý bez hodnověrného důvodu nepřesně označuje téma dokazování, anebo který spočívá na neurčitém tvrzení učiněném nazdařbůh...*“ Skutečnosti dokazováním takto získané dle autora mají dále posloužit jako podklad pro nové skutkové tvrzení, jež budou teprve následovně tématem dalšího dokazování.¹⁵

Fasching chápe vyšetřovací důkaz nejen z pohledu procesních stran, ale i z pohledu soudce. Ten je dle ustanovení civilního soudního řádu oprávněn vykonat z úřední povinnosti i takové důkazy, jež strany nenavrhly a ani nebyly předmětem jejich skutkových tvrzení.¹⁶

2.2 Formy vyšetřovacího důkazu

Samotný institut vyšetřovacího důkazu se dále vnitřně diferencuje. Prof. Macur vyčleňuje tři základní stupně. Do prvního stupně bychom mohli zařadit situaci, kdy návrhovateli není znám

---

¹³ MACUR, Josef. Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 10

¹⁴ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 46

¹⁵ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 10

¹⁶ Tamtéž, s. 11

přesný průběh určitého děje, na který se dovolává. Až samotné provedení dokazování, jež je předmětem jeho návrhu, mu umožní utvořit dostatečně určité skutkové tvrzení důležité pro další postup před soudem. Příkladem takové situace může být dle autora případ rozvodového sporu, kdy navrhovatel žádá o provedení výslechu svědka, jenž je způsobilý identifikovat muže, který navštěvoval odpůrkyni v nepřítomnosti navrhovatele. Provedením výslechu navrhovaného svědka umožní předvolání muže k objasnění jeho vztahu k odpůrkyni.

Druhou kategorií vyšetřovacího důkazu je situace lišící se od předešlé ve vyšší míře obecnosti důkazního návrhu podávaného navrhovatelem ve vztahu k tématu dokazování a také v nižší, až marginální znalosti skutkového děje, jehož se navrhovatel dovolává. Návrh takového účastníka řízení je tedy zcela neurčitý spolu s obecným vymezením tématu dokazování. Navrhovatel zpravidla skutkový děj vůbec nezná a uvádí svá skutková tvrzení bez jakýchkoliv poznatků, respektive indicií či opěrných bodů. Obšrně tak uvádí ničím nepodložené skutečnosti, pouze v intencích svého podezření, doufaje v získání relevantních informací pro následné substancované skutkové tvrzení, jímž by mohl dostát svým procesním povinnostem vyplývajícím ze zásady projednací.¹⁷ Zde vyvstává otázka, zda může strana takto učinit, aniž by postavila své skutkové tvrzení na tzv. opěrných bodech. Prof. Macur poukazuje na názory některých autorů, kteří v takovém počínání účastníka vidí možný rozkol s respektováním povinnosti pravdivosti procesní strany. Prof. Macur však takové názory odmítá za předpokladu, že se strana podávající neurčitý důkazní návrh nedopouští vědomé lži. Pak je dostačující, nevyklučuje-li subjektivně pravdivost své domněnky. Za předpokladu, že nevyklučuje, lze učinit závěr, že se nedopouští porušení povinnosti pravdivosti i přes absentující objektivní podklad pro své tvrzení. Jedná se tedy taktéž o vyšetřovací důkaz, a nikoliv o problematiku dodržování povinnosti pravdivosti.¹⁸ Příkladem může být opět hypotetická situace v rámci rozvodového sporu, kdy navrhovatel vyslovuje podezření o nevěře manželky, aniž by takové tvrzení měl podložené konkrétními poznatky, a navrhuje její výslech na okolnost, se kterým mužem měla poměr.¹⁹

S výše zmíněnou druhou kategorií souvisí třetí kategorie, kdy navrhovatel taktéž předestírá určité tvrzení pouze na základě své domněnky. Liší se však v míře určitosti a řádnosti substancovaného tématu dokazování důkazním návrhem oproti druhé kategorii, kdy navrhovatel prakticky nezná skutkový děj a jen neurčitě vymezuje předmět dokazování. Jako příklad uvádí prof. Macur situaci, kdy zástupce žalované firmy navrhuje výslech konkrétní osoby jako

---

¹⁷ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 47

¹⁸ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 16

¹⁹ Tamtéž.

zaměstnanec této firmy, jež měla údajně být přítomna situaci odcizení důležitých firemních dokumentů. Navrhovatel tak přesně definuje téma dokazování, aniž by k tomuto měl hodnověrné informace. I zde někteří autoři upozorňují, že takovéto počínání by nemělo být pojmáno jako problematika vyšetřovacího důkazu, ale jako problematika (ne)respektování povinnosti pravdivosti. Lze však, stejně jako u předchozího bodu, uzavřít, že neuvede-li strana takovéto tvrzení jako vědomě lživá, jedná se o institut vyšetřovacího důkazu. V opačném případě by se opravdu jednalo o porušení povinnosti pravdivosti.²⁰

Takovéto vnitřní členění vyšetřovacího důkazu však není jediné možné, sám prof. Macur vybírá tři předchozí varianty jako základní, nikoliv však vylučné. Nadto je možno dle Peterse definovat ještě další skupinu pojmového vymezení vyšetřovacího důkazu lišící se od předchozích variant.²¹

Nosným znakem takového pojetí vyšetřovacího důkazu je skutečnost, že není naplněno základní kritérium, kladené na důkazní návrh ve smyslu přesně vymezeného a přesně diferencovaného tématu dokazování. Tímto počínáním pak druhá procesní strana není nucena zaujmout své stanovisko s opatřením potřebných důkazních materiálů. Jako příklad je uvedena situace návrhu na náhradu škody z jakéhokoliv titulu, v němž žalobce nevyčíslí a neuvede výši peněžitého plnění, jehož se po žalovaném domáhá. Navrhne pouze dokazování znalcem o okolnosti výše škody, jež byla způsobena žalobci žalovaným, a v žalobním petitu poukáže na případný výsledek tohoto dokazování. Takové podání však soud odmítne, samozřejmě po bezúspěšné výzvě k odstranění vad podání.²²

Vzhledem k výše předestřenému vymezení a mnohosti jevů spadajících pod pojem vyšetřovací důkaz vyvstává otázka ohledně možnosti pojmenování těchto jevů jedním abstraktním pojmem.²³ Peters z tohoto důvodu kritizuje pojem vyšetřovacího důkazu, který je podle něj pouze „hlouběji nepodloženým heslem než hodnověrně vypracovaným pojmem procesního práva.“²⁴

---

²⁰ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 47

²¹ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 18

²² Tamtéž.

²³ Dr. Svoboda k vymezení pojmu vyšetřovacího důkazu uvádí: „*Vyšetřovací důkaz je neurčitým pojmem proto, že se jej procesualisté vlastně ani nesnaží definovat. Jen jeho prostřednictvím vyjadřují svůj postoj, za jakých okolností by soud měl stranám poskytnout součinnost, pokud samy nejsou schopny unést své břemeno tvrzení a břemeno důkazní.*“ Viz SVOBODA, Karel. Dokazování. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 120

²⁴ Peters, E.: *Ausforschungsbeweis im Zivilprozess*, Köln – Berlin. 1966, str. 15 a 16 In MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 19

Prof. Macur však tomuto názoru oponuje a uvádí, že vzdání se takto tradičního a běžně užívaného pojmu by v praxi mohlo vyvolat mnohem větší potíže při rozboru a zkoumání této obsáhlé a významné problematiky v rámci civilního soudního řízení. Za předpokladu, že jsou si teorie i praxe v rámci uplatňování pojmu vyšetřovacího důkazu vědomy jeho vnitřního členění a složitosti, není důvodu k odmítání tohoto pojmu.²⁵

S ohledem na předešlé lze vyabstrahovat společné znaky v rámci všech zde uvedených kategorií pojmu vyšetřovacího důkazu. I přes rozdílné znaky všechny tyto podskupiny vyšetřovacího důkazu slouží k jednomu účelu, a to k získání dalších potřebných informací pro následné úplné a určité substancované skutkové tvrzení. Jedná se tedy o prostředek k překonání informačního deficitu strany. Institutu vyšetřovacího důkazu však v naší teorii i praxi není věnována dostatečná pozornost. Pokud se v rozhodovací praxi objeví zmínka o vyšetřovacím důkazu, jedná se povětšinou o zákaz jeho použití. Nutno poukázat závěry dr. Svobody o praxi ve sporném řízení, kdy si procesní strany své informace nutné pro další postup v soudním řízení zcela běžně opatřují na základě provedených důkazů, tedy opírají svá stanoviska o fakta, která jim na počátku řízení nebyla známa, a následným postupem v řízení jimi doplňují svá skutková tvrzení. Předně nelze s určitostí postavit na jisto, jaké informace se účastníci a soud dozví z provedené výpovědi svědka.²⁶ Lze tedy učinit závěr, že nejen účastníci, ale i soud během řízení trpí do jisté míry informačním deficitem. Soudce se často svědka dotazuje na průběh skutkového děje, tedy vyšetřuje, jak se událost odehrála. Na základě těchto skutečností je seznatelná jen tenká linie lišící postup zcela běžný a institut vyšetřovacího důkazu.²⁷

Dr. Svoboda dále uvádí, že český civilní proces do jisté míry připouští uplatnění vyšetřovacího důkazu v rámci platného práva. Do novely číslo 7/2009 Sb., jíž se změnil zákon číslo 99/1963 Sb., občanský soudní řád, dále jen „o. s. ř.“, bylo možno tento využít prakticky bez jakýchkoliv těžkostí, a to díky tehdejšímu znění § 120 odst. 3 o. s. ř.²⁸ Výše uvedenou novelou pozměnil zákonodárce znění § 120 ve smyslu omezení možnosti aktivity soudu za účelem obstarávání skutečností pro své rozhodnutí.²⁹

Toto omezení procesní aktivity soudu zákonodárcem se však dle dr. Svobody bude mít účinkem, jelikož novelované znění stále nestanovuje určité meze pro uplatňování důkazní

---

²⁵ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 19

²⁶ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 121

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Viz původní formulace § 120 odst. 3 : „*Nejde-li o řízení uvedená v odstavci 2, může soud provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy potřeba jejich provedení ke zjištění skutkového stavu vysla v řízení najevo...*“

²⁹ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 122

iniciativy soudu.³⁰ Další procesní problém spatřuje dr. Svoboda ve vymezení § 43 odst. 2 o. s. ř. zejména ve vztahu k žalobě, již se zahajuje řízení. Nevyplývají-li z takového procesního úkonu všechny relevantní skutečnosti, soud po marné výzvě k opravě vad podání takový návrh odmítne.³¹ Uvážíme-li situaci žalobce, jenž se v důsledku důkazní nouze, případně omezené znalosti skutkového děje, nachází v informačním deficitu z objektivních důvodů, nemůže tento v důsledku aplikace uvedeného § 43 odst. 2 o. s. ř. objektivně překlenout výzvu k odstranění vad podání. Není možné, aby soud v tomto ohledu vyvíjel důkazní aktivitu pro překonání informačního deficitu strany v rámci návrhu, jímž se celé řízení teprve zahajuje. Dle dr. Svobody je však možné překlenout tento stav pomocí výkladu. K tomu lze využít zejména procesní povinnost součinnosti soudu s účastníky řízení tak, jak je vymezena v § 6 o. s. ř.³² Takováto povinnost soudu vzniká, pokud je objektivně nezbytná, tedy i za předpokladu výše uvedeného informačního deficitu procesní strany, která tuto situaci nezavinila a je pro ni vlastními silami nepřekonatelná. V souladu s řečeným tak není za pomoci výkladu smyslem § 43 odst. 2 uložit účastníku řízení povinnost, kterou by nemohl naplnit, spočívající v odstranění vad podání, respektive žaloby. Za tohoto stavu by měl soud pomoci procesní straně zatížené informačním deficitem buď formou přípravného jednání dle § 114c a násl. o. s. ř., případně uložením povinnosti doložení potřebných vysvětlení či důkazů nutných pro vyhotovení žalobního návrhu protistraně.³³

Závěry dr. Svobody jsou zajímavé ve smyslu řešení jednoho z typů vyšetřovacího důkazu tak, jak byl vymezen v souvislosti s Petersem (viz výše). V tomto pojetí navrhovatel nesplňuje základní předpoklady určitosti důkazního návrhu v rámci vnitřního členění tématu dokazování. V rámci takového pojetí pak nemůže druhá strana zaujmout své stanovisko, aby naplnila svou procesní roli v rámci kontradiktornosti sporného řízení a mohla se efektivně bránit. V rámci zde uvedeného příkladu spočívajícího v nedostatečném návrhu na zahájení řízení, kdy se účastník domáhal peněžitého plnění, avšak jeho výši nespécifikoval, respektive pouze odkázal na následné dokazování formou znaleckého posudku, lze uvažovat o využití pomoci soudu takovému navrhovateli v souladu s § 6 o. s. ř. To však pouze za předpokladu, že tento navrhovatel se nachází v informačním deficitu, který je předně nezaviněný a objektivně nepřekonatelný, a určení

---

³⁰ Tamtéž.

³¹ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 123

³² Viz § 6 aktuální znění: zákon číslo 99/1963, občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů: „*V řízení postupuje soud předvídavě a v součinnosti s účastníky řízení tak, aby ochrana práv byla rychlá a účinná...*“ K tomu dále: „*Obecná součinnost soudu s účastníky ve smyslu § 6 spočívá jednak v naplňování obecné a speciální poučovací povinnosti ze strany soudu (viz § 5), jednak v širší kooperaci přesahující pouhou poučovací povinností.*“ Viz SVOBODA, Karel. In Svoboda K., Smolík P., Levý J., Šínová R. (ed). *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 9

³³ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 123

výše plnění mu pomůže určit soud s ohledem na konkrétní situaci, například tím, že protistraně uloží povinnost vydat určité dokumenty, z nichž lze získat konkrétnější poznatky pro případné uplatnění nároku žalobce.

3. Vysvětlovací povinnost

3.1 Pojem vysvětlovací povinnosti a její relace k vyšetřovacímu důkazu

Pokud chápeme vyšetřovací důkaz jako důkazní prostředek či důkazní návrh procesní strany, který, ač nezpůsobilý podat této straně důkaz o pravdivosti konkrétních skutkových tvrzení, má za cíl zajistit této straně možnost poznání nových skutečností důležitých pro další postup v řízení, na nichž by tato strana následně mohla přednést s dostatečnou určitostí a přesností svá skutková tvrzení, lze vysvětlovací povinnost považovat za jednu z možných forem vyšetřovacího důkazu.³⁴

Vztah vysvětlovací povinnosti k vyšetřovacímu důkazu lze tedy charakterizovat jako prostředek k vykonání vyšetřovacího důkazu. Vysvětlovací povinnost tedy vede stranu s dostatečnými informacemi k podrobnému vysvětlení a objasnění skutečností, jimiž doplňuje skutková tvrzení svého odpůrce, byť by tyto skutečnosti měl ve svém vlastním zájmu ve svých skutkových tvrzeních podrobně přednést odpůrce strany zatížené vysvětlovací povinností. Vysvětlovací povinnost tuto procesní stranu tíží právě z důvodu informačního deficitu druhé strany, která nemůže své skutkové přednesy, na nichž zakládá svou procesní obranu, substancovat.³⁵

Strana zatížená procesními břemeny, konkrétně břemenem tvrzení a břemenem důkazním, se může za jistých okolností dostat do situace, kdy objektivně není schopna zjistit rozhodné skutečnosti nebo nemůže své tvrzení prokázat. Za předpokladu, že druhá procesní strana nezatížená břemenem rozhodné skutečnosti zná, popřípadě má ve své dispozici důkazní prostředky, jimiž lze tyto skutečnosti zjistit, může za určitých dále specifikovaných předpokladů nastat výše uvedená povinnost této procesní strany poskytnout součinnost svému procesnímu odpůrci.³⁶ Např. ve sporu o náhradu škody, vzniklé z dopravní nehody, se v automobilu procesní strany nezatížené důkazním břemenem nacházeli spolujezdci. Identitu těchto osob, jež jsou

---

³⁴ MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 5, s. 200

³⁵ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 97

³⁶ LAVICKÝ, Petr. In. LAVICKÝ, Petr (ed). *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s. 592

schopny vylíčit průběh havárie, a tedy objasnit a konkretizovat skutkové přednesy protistrany, zná procesní strana nezatížená důkazním břemenem.³⁷

Prof. Macur k tomu uvádí: „Rozbor problematiky vyšetřovacího důkazu proto nutně zahrnuje jako speciální, avšak velmi významnou složku, také otázku vysvětlovací povinnosti procesní strany, která v dané procesní situaci nenese břemeno důkazní ani břemeno tvrzení, avšak je povinna poskytnout vysvětlení určitých významných skutkových okolností.“³⁸

3.2 Právní povaha vysvětlovací povinnosti

Problematika právní povahy vysvětlovací povinnosti stále osciluje mezi pojetím procesní povinnosti v plném slova smyslu a pojetím procesní povinnosti jakožto procesního břemene. Prof. Macur v této souvislosti dále poukazuje na nutnost vymezení vzájemného vztahu procesních povinností a procesních břemen. Zdůrazňuje přitom tři základní teoretické proudy, které se od sebe odlišují svým náhledem na výše uvedené instituty, zejména v tom smyslu, zda uznávají oba tyto instituty nebo pouze některé z nich, a případně při vymezení jejich vzájemného vztahu.³⁹

První skupinu představuje názorový proud zastávaný některými významnými procesualisty, kteří vylučovali existenci jakýchkoli procesních povinností zatěžujících procesní strany. V rámci civilního soudního řízení u jednotlivých sporných stran mohou tedy vznikat pouze procesní břemena jako typický institut civilního práva procesního.

Druhý a dodnes převládající názorový proud nepopírá existenci určitých procesních povinností. Respektuje určité situace, kdy vedle procesních břemen stranám sporu vznikají i některé procesní povinnosti. Počet těchto procesních povinností stran sporu není nikterak vysoký. Dle většinového názoru počet takových procesních povinností nepřevyšuje jednu desítku.

Poslední a v teorii méně zastávané stanovisko neguje existenci procesních břemen ve prospěch procesních povinností stran. V kontinentálním právním systému je takový názor značně menšinový na rozdíl od anglo-amerického právního systému, v němž je existence jen a pouze

---

³⁷ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 98

³⁸ Tamtéž, s. 96

³⁹ Tamtéž, s. 124

procesních povinností samozřejmostí. Tomuto právnímu systému je totiž pojem a celková koncepce procesních břemen cizí.⁴⁰

Pro lepší pochopení situace je nezbytné si vymezit oba pojmy, tedy procesní břemena a procesní povinnosti. V této souvislosti poukazuje prof. Macur na nepříznivé následky, které zákon spojuje s nečinností strany řízení zatížené procesním břemenem. Takovým následkům se lze vyhnout právě a pouze tím, že tato strana své procesní břemeno tzv. „unese“, respektive se ho zproští.

Naopak o procesní povinnosti lze hovořit za předpokladu, že preskriptivní věta zákonného ustanovení předepisuje určitou formu jednání a za předpokladu jeho nedodržení ukládá právní řád sankce.⁴¹

Rozdíl v obou institutech je tedy patrný. V případě procesních břemen zákonodárce od procesní strany nevyžaduje konkrétní chování sankcionovatelné v případě jeho nenaplnění či odchýlení se od něj. Strana nerespektující procesní břemeno, které ji tíží, tedy nejedná protiprávně, maximálně v rozporu se svými zájmy. Nepříznivé následky v případě neunesení svého procesního břemena nic nemění na svobodné vůli strany činit dle své volné úvahy jakékoliv procesní úkony, případně žádné. Zákon tedy nedonucuje tuto stranu k určitému procesnímu jednání, ani jí neurčuje, jak má v řízení pokračovat.⁴²

Takovéto následky v případě procesních břemen na rozdíl od procesních povinností nastupují bez ohledu na zavinění strany zatížené procesním břemenem. Okolnosti, zdali je strana způsobilá nebo nezpůsobilá splnit, respektive „unést“, své procesní břemeno, nemají vliv na negativní následky stíhající stranu, která toto své procesní břemeno „neunesla“. *„Soud tyto okolnosti není povinen ani oprávněn zkoumat a ze skutečností, že strana své procesní břemeno neunesla, musí bez dalšího vyvodit důsledky stanovené procesním právem.“⁴³*

Způsob, jakým jsou konstruována procesní břemena, umožňuje, aby sankce za jejich nerespektování spočívaly výhradně v oslabení procesní situace strany řízení zatížené procesním břemenem. Sama sankce za neunesení procesního břemene zpravidla spočívá právě v prohře pře s druhou procesní stranou, s nesplněním procesních břemen nelze spojovat jiné následky než

---

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 124

⁴² Tamtéž

⁴³ Tamtéž, s. 127

pouze zhoršení vyhlídek na příznivý výsledek sporu. Prof. Macur podotýká, že jakékoliv jiné sankce bez ohledu na právní úpravu jsou úpravou procesních břemen vyloučeny.⁴⁴

Shora uvedené tedy ovšem neplatí pro procesní povinnosti. Porušení procesních povinností s sebou logicky nese i jiné sankce než pouze občanskoprávní, např. občanskoprávní sankce, které mohou vyvstávat při porušení jakékoliv primární povinnosti, tedy i povinností obsažených v normách jiných než procesněprávních.⁴⁵

To je ovšem i hlavním důvodem, proč zákonodárce při řešení rozličných procesních situací rezignuje na používání právě procesních povinností. Prof. Macur v této souvislosti správně poukazuje na neúnosnost stavu, kdyby všechny či většina takových procesních situací byla řešena právě formou procesních povinností. Logické spojení porušení jakékoliv povinnosti s mnohostí sankcí vyvěrajících z norem nejen občanskoprávních, ale také kupříkladu norem správních či trestních by mělo značný dopad na uplatňování subjektivních práv subjektů práva cestou soudního řízení. Představa hrozících různých druhů sankcí by pro potencionální účastníky řízení působila odpudivě, respektive jako nepřiměřené a neúměrné riziko, kterému by se raději chtěli vyhnout. Civilní procesní právo by tedy tyto subjekty nestimulovalo k využívání procesněprávní ochrany jejich ohrožených či porušených soukromých subjektivních práv.⁴⁶

Další dělicí kritérium mezi procesními povinnostmi a procesními břemeny lze spatřovat v situaci, kdy oproti subjektu zatíženému procesní povinností stojí jiný subjekt, jemuž svědčí proti povinnému subjektu korelativní oprávnění. V situaci osoby zatížené procesním břemenem však takovýto korelativní vztah „věřitele“ na straně oprávněné a „dlužníka“ na straně povinné nevzniká. Uvážíme-li tedy situaci, kdy břemeno substancování stimuluje stranu řízení k přednesu či vnesení určitých právně relevantních skutečností do řízení, pak „unesením“ tohoto procesního břemene není naplněno oprávnění druhé strany ani její zájem. V kontradiktorním sporném řízení převažuje naopak zcela jiný zájem stran, jenž spočívá ve snaze, aby druhá strana své procesní břemeno „neunesla“ a zvýšila se tak šance na úspěch ve sporu druhé strany řízení.⁴⁷

Prof. Macur vysvětlovací povinnost procesní strany nezatížené důkazním prostředkem pojímá jako procesní povinnost v plném slova smyslu. Dopadá na ni tak vše shora řečené ohledně procesních povinností. Prof. Macur však poukazuje na historicky různé pojímání

---

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 126

⁴⁶ Tamtéž, s. 125

⁴⁷ Tamtéž, s. 128

vysvětlovací povinnosti zrcadlící názorové proudy na celkovou problematiku existence či neexistence procesních povinností či procesních břemen v civilním soudním řízení vůbec.⁴⁸

Prof. Macur upozorňuje na názorové proudy, které popírají existenci procesních povinností. V jejich rámci je autorem zmiňován Goldschmitt, který tvrdí, že s ohledem na povahu civilního procesu je vyloučeno, aby v něm vznikaly procesní povinnosti. Regulativnost představovaná v hmotném právu subjektivními soukromými právy a jejich korelativními subjektivními povinnostmi je v civilním procesu reprezentována procesními možnostmi a procesními břemeny.

Řešení informačního deficitu podle této teorie je tak veskrze možné pouze prostřednictvím procesních břemen, konkrétně břemene vysvětlení jako zvláštní formy procesního břemene, které je konstruováno některými autory tohoto názorového proudu. Takovéto břemeno vysvětlení by zatíženou stranu nepřímo nutilo k poskytnutí vysvětlení a objasnění určitých skutkových okolností, a to ve vlastním zájmu, aby vyvrátila domněnky a podezření uplatňované jejím odpůrcem.⁴⁹

Takové konstituování břemene vysvětlení prof. Macur zásadně odmítá. Svou argumentaci opírá o skutečnost, že v kontinentálním právním systému je nezbytné pro potřebu úspěchu žalobce v civilním soudním řízení, aby s naprostou jistotou a bez jakýchkoliv pochybností dokázal existenci skutečnosti⁵⁰, jež jsou základem uplatňovaného nároku ve sporu. Pouhé domněnky a podezření nejsou s to u soudu nabýt vnitřní přesvědčení o jejich pravdivosti a nepochybnosti. Tyto domněnky a podezření bez potřebné odezvy v míře důkazu v rámci hodnocení důkazu nevyvolávají žádné procesní riziko žalovaného, jež by bylo nutné zajistit

---

⁴⁸ Tamtéž, s 129

⁴⁹ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 129-130

⁵⁰ K tendenci snižování všeobecně uznávané míry důkazu, tedy k prokázání relevantních skutečností s naprostou jistotou a bez jakýchkoliv pochybností, Ústavním soudem v posledních letech se kriticky vyjadřuje doc. Lavický. Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 20. 8. 2014 I. ÚS 173/13 vyslovil následující názor k důkazní míře: „*Ve shnutí Ústavní soud shledává důkazní standard "zcela jednoznačného skutkového závěru" a "bez jakéhokoliv náznaku pravděpodobnosti" používaný v ustálené judikatuře Nejvyššího soudu pro prokázání jednání v duševní poruše za účelem zneplatnění takového jednání za nadměrně vysoký... Z těchto důvodů Ústavní soud dospěl k závěru, že spravedlivá rovnováha mezi soupeřícími oprávněnými zájmy bude nejlépe dosažena stanovením vysoké míry pravděpodobnosti prokázání, že plně svéprávná osoba jednala v duševní poruše, která ji v daný moment činila neschopnou právně jednat.*“ Dle doc. Lavického stanovení míry důkazu má být v zájmu právní jistoty stanoveno obecně se uplatňujícím kritériem, nikoliv v dispozici soudce, respektive v jeho volné úvaze. Občanský soudní řád v platném znění, dále jen „o. s. ř.“, však v současné době výslovnou míru důkazu neobsahuje. Doc. Lavický však poukazuje, že ji lze vyvodit z ustanovení § 1 a 6 o. s. ř., *kdy se v současném civilním soudním řízení vychází ze subjektivního teorie míry důkazu. Tato teorie předpokládá určitou skutečnost za prokázanou tehdy, kdy soudce nabude vnitřního přesvědčení o pravdivosti skutkového přednesu na úrovni praktické jistoty. Za těchto okolností je pak zřejmé, že Ústavní soud vychází právě z objektivní teorie míry důkazu, čímž relativizuje současně pojímanou míru důkazu v rámci hodnocení důkazů. K tomu blíže viz LAVICKÝ, Petr. In. LAVICKÝ, Petr (ed). *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s. 30 a s. 651

procesním břemenem. Žalovaný si za této situace vystačí s pouhým popíráním těchto neprokázaných domněnek a podezření bez nutnosti poskytovat druhé straně jakékoliv informace pro její úspěch ve sporu. Žalovaný tak v této situaci není zatížen žádným procesním břemenem.⁵¹

Pokud by žalobce poskytl relevantní skutková tvrzení podložená důkazními prostředky umožňujícími podat přesvědčivé důkazy o těchto skutečnostech, nepotřeboval by další informace od protistrany. Pokud by soud nabyl vnitřní přesvědčení rovnající se praktické jistotě o skutečnostech prokázaných žalobcem, žalovaný by ve sporu podlehl, avšak nikoliv z důvodu neunesení svého důkazního břemene, ale z důvodu unesení svého důkazního břemene žalobcem.⁵²

3.3 Vznik vysvětlovací povinnosti

V teoretické rovině se uznává v zásadě dvojitý přístup k problematice vzniku vysvětlovací povinnosti. Majoritně zastávaný názor vychází z teze, že vysvětlovací povinnost je v určité procesní situaci vždy předem dána a její vznik, obsah i formu lze odvodit buďto ze zákonných ustanovení, případně ze základních zásad a principů civilního soudního řízení.⁵³

Druhý názor pak vychází z opačné teze, tedy ze skutečnosti, že vysvětlovací povinnost není předem dána, respektive nemá předem určenou strukturu, a jako takovou ji nelze odvodit ani ze zákona, ani ze základních zásad civilního soudního řízení. Konkretizace této povinnosti pak vychází z procesní aktivity soudu při plnění své povinnosti náležitého zjišťování relevantních skutečností. Soud tak v rámci procesní činnosti volně rozhoduje, jakým způsobem se má procesní strana nezatížená důkazním břemenem přičinit na objasnění a vysvětlení skutkového stavu důležitého pro meritorní rozhodnutí. Oproti postavení soudu v této koncepci stojí role soudu u výše předestřené teorie vzniku vysvětlovací povinnosti. V této koncepci se role soudu omezuje na pouhého pasivního pozorovatele, který bdí nad dodržováním takto předem vzniklých vysvětlovacích povinností procesních stran.⁵⁴

Analogický problém z hlediska původce vzniku pravidel byl detailněji řešen teorií v rámci zatížení strany důkazním břemenem. Objevují se prakticky totožné názorové proudy ohledně možností, ze kterých lze vyvodit základní pravidla o důkazním břemenu. Většinový názor

---

⁵¹ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 132-133

⁵² MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 132-133

⁵³ Tamtéž, s. 134

⁵⁴ Tamtéž.

upřednostňuje jako zdroj těchto základních pravidel o důkazním břemenu především zákonnou úpravu a kvituje jejich předem objektivní danost nezávislou na volné úvaze soudu.⁵⁵

Druhá koncepce obdobně jako v rámci druhého názorového proudu u vzniku procesních povinností předpokládá při stanovení důkazního břemene ve všech jeho konkrétních případech přední úlohu soudu a jeho svobodné iniciativy. Soud v tomto pojetí autonomně na základě svého uvážení ukládá procesní straně důkazní břemeno. Důkazní břemeno tedy není předem dáno, vychází však ze soudního rozhodnutí. V rámci této koncepce došli někteří autoři k myšlence úplné absence normativního základu při určování důkazního břemene s primem volné úvahy soudu při jeho určování v konkrétním sporu. Soudce se pak orientuje na podkladě kritérií vypracovaných teorií a praxí, ovšem bez povinnosti se jimi řídit, jelikož tato kritéria jsou pro něj nezávazná.⁵⁶

Druhá koncepce je však neúnosná z důvodu principu právní jistoty a vázanosti soudu zákonem, spolu s vyloučenou libovůlí soudu. Pokud má být v rámci civilního soudního řízení tak, jak je definován v § 1 občanského soudního řádu⁵⁷, zachován účel tohoto řízení ve smyslu poskytování spravedlivé ochrany soukromým právům a oprávněným zájmům účastníků řízení, nelze rezignovat na předem jasně a určitě stanovená pravidla, v nichž se může spor na základě zásady projednací mezi účastníky řízení plně rozvinout. Absence těchto pravidel opírajících se o zákonné ustanovení, respektive alespoň o jednotlivé zásady, na nichž stojí civilní soudní řízení, by měla dopad na právní jistotu a důvodné očekávání stran řízení o rozhodnutí jejich sporu. K tomuto blíže uvádí prof. Macur následovně: *„Jestliže podstatnou obsahovou náplň procesní činnosti stran tvoří uplatňování různých protikladných tvrzení a jejich dokazování, musí být pevně, podrobně a přesně stanovena také pravidla o důkazním břemenu, vnášející do civilního procesu potřebný řád, který umožňuje, aby se každá strana mohla ve sporu náležitě orientovat a zejména aby předem věděla, které skutečnosti má ve svém zájmu tvrdit a dokazovat, i jakými nepříznivými procesními důsledky bude zatížena, jestliže neunese břemeno tvrzení a břemeno důkazní. Kdyby soud v průběhu civilního řízení volnou úvahou libovolně určoval pravidla o důkazním břemenu pro každou jednotlivou procesní situaci zvlášť, bylo by to v rozporu se samotnou právní povahou civilního procesu. Pravidla o důkazním břemenu musí být předem jednoznačně stanovena a musejí být závazná pro strany i soud.“*⁵⁸

---

⁵⁵ Tamtéž s. 134-136

⁵⁶ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 134-136

⁵⁷ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁸ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 136

Podstata civilního sporného řízení, v němž strany spolu vzájemně soupeří, tedy předpokládá vyšší míru stability a podrobnosti při vymezení „pravidel hry“ pro strany řízení, včetně pravidel o důkazním břemenu. Takto vymezená pravidla pak tedy musí platit nejen pro strany řízení, ale především pro soud, nemá-li se dopouštět svévole.

Pokud pro řádné fungování civilního procesu mají být stanovena předem jasná a určitá pravidla hry, předně pro vznik a dělení důkazního břemene, není zde důvodu, proč by to samé nemělo platit o jiných procesních břemenech včetně procesních povinností. Vrátime-li se na začátek této podkapitoly, kde byly předestřeny dvě obdobné teorie ohledně vzniku a dělení procesních povinností, respektive povinnosti vysvětlovací, lze dospět na základě analogie se závěry u řešení problematiky vzniku a dělení důkazních břemen k obdobnému, tedy k nezbytnosti předem jasně stanovených pravidel pro vznik a dělení procesních povinností, vysvětlovací povinnost nevyjímaje, ať už na základě zákona či zásad, na kterých stojí civilní právo procesní.⁵⁹

3.4 Rozsah vysvětlovací povinnost

V průběhu druhé poloviny dvacátého století prodělala teorie civilního práva procesního v institutu vysvětlovací povinnosti značný vývoj, a to od původně široce uznávané koncepce vysvětlovací povinnosti až k umírněnějším a opatrnějším tendencím rozsahu této povinnosti.⁶⁰

Jedna z původních teorií, která upřednostňuje širokou míru vysvětlovací povinnosti, se objevila po druhé světové válce. V jejím rámci se objevují názory relativizující význam zásady projednací, jež dle těchto názorů nemá v civilním soudním řízení většího významu. Dle autorů zastávajících koncepci široké vysvětlovací povinnosti je dělení zásady projednací a zásady vyšetřovací ryze teoretickou konstrukcí dělení dvou extrémních modelů, které se v praxi ve své čisté podobě nevyskytují. Jedná se o dělení bez hlubšího významu, které je závislé pouze na účelové úvaze zákonodárce, pro kterou situaci upřednostní konkrétní zásadu. Rozlišování těchto zásad je pak dle některých autorů otázkou výběru pouze lepšího, respektive vhodnějšího technického prostředku pro snazší dosažení cíle civilního soudního řízení.⁶¹

Řešení pak spatřují v kladení důrazu na zásadu pravdivosti, jež stanovuje jasné meze pro další postup stran v řízení, spolu s uplatněním zásady projednací. V návaznosti na výše řečené vytvořil Stürner novou koncepci tzv. obecné vysvětlovací povinnosti. Dle něj má být východiskem pro veškeré používání a rozvíjení práva nalézání pravdy při určitém pracovním

---

⁵⁹ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 136

⁶⁰ Tamtéž, 110

⁶¹ Tamtéž, s. 110-111

společenství mezi stranami řízení. Uvedené pojetí obecné vysvětlovací povinnosti odůvodňuje účelem civilního procesu, který plyne jak z ústavy, tak z celé konstrukce civilního soudního řádu jako významného kritéria. Pro naplnění požadavků spravedlivého soudního procesu a principů právního státu je nezbytné vyčerpat všechny prostředky zjištění pravdy, aniž by byla vyloučena jakákoliv možnost objasnění skutkového stavu. V opačném případě, kdyby nebyla připuštěna v plném rozsahu možnost použití poznatků a důkazních prostředků, jimiž disponuje druhá procesní strana nezatížená důkazním břemenem, by se pravděpodobnost dosažení cíle civilního procesu snížila, ne-li zcela vyloučila. Nalézání pravdy, jež by mělo být východiskem i cílem civilního procesu při poskytování ochrany subjektivním právům, je dle tohoto mínění nemyslitelné bez obsáhlé vysvětlovací povinnosti. Individuální zájmy strany nezatížené důkazním břemenem, které jsou v rozporu s vysvětleními, jež by měla tato strana poskytnout v rámci splnění své vysvětlovací povinnosti, musí nutně ustoupit vyššímu zájmu, jímž je nalézání pravdy pro individuální právní ochranu skutečných subjektivních práv a řádné fungování právního státu. Za těchto okolností je dle zastánců této koncepce dostatečně odůvodněno uložení obecné vysvětlovací povinnosti každému občanovi.⁶²

Vznikem teorie široké koncepce vysvětlovací povinnosti autoři v období po druhé světové válce reagovali na předcházející deformace a nedostatky předcházejícího období v rámci civilního soudního procesu. Společným rysem těchto širokých koncepcí vysvětlovacích povinností je kladení důrazu na nalézání pravdy soudem, jako korekci účelového zneužívání justice v průběhu válečného období, kdy docházelo k častému rozhodování v rozporu se skutečnými hmotněprávními vztahy a neposkytování ochrany subjektivním soukromým právům. Pochopitelný úmysl nápravy těchto křivd však vedl při jednostranném kladení důrazu na nalézání pravdy k ignorování faktu, že civilní soudní řízení nestojí pouze na pravdivém zjišťování rozhodných skutečností, ale i na dalších důležitých kritériích.⁶³

Nalézání pravdy není tedy jediným kritériem při poskytování právní ochrany ohroženým nebo porušeným subjektivním právům.⁶⁴ Účelem civilního soudního řízení je především ochrana soukromých práv. Aby civilní soudní řízení mohlo tento účel plnit, je nezbytné vystavět civilní proces na konstrukci odpovídající předmětu ochrany. Civilní právo procesní, ačkoliv je právem

---

⁶² MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 112-113

⁶³ Tamtéž, s. 110

⁶⁴ K tomu blíže prof. Macur uvádí: „V civilním řízení nejde pouze o nalézání pravdy, ale také o to, jak jsou respektována základní práva a svobody procesních stran z hlediska jejich účasti na zjišťování skutkového stavu a objasňování skutečností důležitých pro rozhodnutí věci.“ Viz MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*. 2000, č. 5, s. 203

veřejným, je svou povahou a funkcí do určité míry předurčeno předmětem poskytované ochrany. Pro hmotněprávní soukromé vztahy je příznačná svoboda a volnost subjektů těchto vztahů, jež mají v rámci civilního práva procesního svůj korelát předně v zásadě dispoziční a projednací. Tato míra korelace samozřejmě není a nemůže být totožná. Svoboda a volnost v dispozici s předmětem řízení a dalšími procesními prostředky v rámci dokazování a zjišťování skutkového stavu věci jsou ovlivněny povahou civilního procesu jako institutu veřejného práva. Tato svoboda a volnost při zjišťování skutkového stavu věci a nalézání pravdy však musí být zachována v široké míře, jinak by hrozila přeměna civilního soudního řízení ve státní paternalismus bez možnosti účastníků řízení ovlivnit jeho průběh.⁶⁵

Proto není správný výše uvedený názor, že rozlišování mezi zásadou projednací a vyšetřovací je zcela bez významu, závislé jen a pouze na vůli zákonodárce, ve kterých procesních situacích zvolí konkrétní model.⁶⁶

3.5 Obsah vysvětlovací povinnosti

S ohledem na význam vysvětlovací povinnosti při řešení mnohdy tíživých situací stran zatížených důkazním břemenem, jež nemohou objektivně překonat svůj informační deficit o určitých skutečnostech, je nezbytné jasně vymezit obsah vysvětlovací povinnosti.

Vždy bude záležet na konkrétní situaci daného případu. Prof. Macur jako příklad uvádí situaci, kdy je lékař žalován o náhradu škody způsobené pacientovi na jeho zdraví pro nesprávnost léčebného postupu. Obsahem vysvětlovací povinnosti zde bude povinnost podat detailní zprávu o jednotlivých fázích lékařského postupu, tedy jaké konkrétní úkony učinil, jakým způsobem atp.⁶⁷ Obsahem vysvětlovací povinnosti může být nejen poskytnutí zprávy o stavu určité věci, ale také podání zprávy o skutečnostech umožňující individualizaci dalších důkazních prostředků. Dále může být obsahem této povinnosti identifikace listin nebo předmětů ohledání, identifikace třetích osob, které zadržují významné důkazní prostředky. V tomto směru musí strana povinná i spolupůsobit na tyto třetí osoby, aby potřebné důkazní prostředky vydaly. Tímto se však obsah vysvětlovací povinnosti nevyčerpává, jelikož splnit lze vysvětlovací povinnost například i zproštěním povinnosti mlčenlivosti třetí osoby povinnou procesní stranou nebo strpěním ohledání věcí v držbě či vlastnictví povinné procesní strany, případně jejich vydáním.⁶⁸

---

⁶⁵ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 111

⁶⁶ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 111

⁶⁷ Tamtéž, s. 156

⁶⁸ Tamtéž, s. 156-157

Je očividné, že obsah vysvětlovací povinnosti je závislý od konkrétního případu informačního deficitu a možností jeho odstranění za respektování níže uvedených pravidel.

S otázkou obsahu vysvětlovací povinnosti úzce souvisí otázka její kontroly. Splnění rozsahu své vysvětlovací povinnosti lze dle prof. Macura verifikovat například účastnickou výpovědí povinné procesní strany nebo ověřením podané zprávy o skutečnostech, srovnáním s listinami či jinými dokumenty, které byla procesní strana povinna předložit.⁶⁹

Jak bylo výše zmíněno, vysvětlovací povinnost lze splnit rozličnými způsoby, ovšem ne vždy lze informační deficit procesní strany zatížené důkazním břemenem určitým způsobem řešit. Patrné je to především při ohledání věcí, které má povinná procesní strana ve své držbě či vlastnictví, ovšem pro podstatu konkrétní věci lze uvažovanou prohlídku učinit jen se zásahem do samotné podstaty předmětu, například provádění zkušebních vrtů či výkopů na pozemku povinné procesní strany. Do konfliktu se tak dostávají rozdílné zájmy, především zájem procesní strany nezatížené důkazním břemenem na integritě věci, jež je předmětem jejího vlastnického práva, oproti zájmu na zjištění skutečného stavu věci, respektive zájmu na překonání informačního deficitu strany zatížené důkazním břemenem.⁷⁰ Na tomto místě pak bude nutné vždy poměřovat tyto zájmy. V případě zřejmé nerovnováhy nebude možnost uložit splnění vysvětlovací povinnosti procesní straně nezatížené důkazním břemenem v této intenzivní formě. Například návrh jedné procesní strany na zjištění důvodu nepatrného zatékání z nemovitosti druhé procesní strany formou hlubokých vrtů znamenající znehodnocení této nemovitosti.⁷¹

3.6 Sankce za nesplnění vysvětlovací povinnosti

Najít odpověď na otázku, jakým právním následkem postihovat jednání procesní strany nezatížené důkazním břemenem porušující svou vysvětlovací povinnost, není jednoduché, což ostatně také reflektují názorové proudy v rámci vědy civilního procesu. Samotné aplikaci nepříznivých následků porušení vysvětlovací povinnosti však musí předcházet zjištění, respektive postavení najisto porušení této povinnosti.⁷²

Předběžně je taktéž nutné posoudit otázku, není-li zde dána možnost odepření výpovědi procesní stranou. Pokud by zde byla takováto okolnost, tedy právo procesní strany nezatížené

---

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 158

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž, s. 172

důkazním břemenem odepřít svou výpověď, vylučovala by uložení jakékoliv procesní sankce za nesplnění vysvětlovací povinnosti.⁷³

Porušení vysvětlovací povinnosti je zjevné v situacích, kdy například strana odepře objasnění či vysvětlení sporných skutečností, odmítne vydání listiny, kterou má ve své držbě, jestliže odmítá umožnit vstup na svůj pozemek, bez něhož nelze objasnit věc samu apod. Nelze však vyloučit situace, kdy porušení vysvětlovací povinnosti procesní strany není takto na první pohled patrné a její existence bude muset být objektivně zjištěna a prokázána. Bude se jednat například o situace, kdy procesní strana tvrdí, že předmět, který má vydat, se již nenachází v její držbě, případně došlo k jeho zničení apod.⁷⁴

Mnohotvárnost životních situací nevylučuje i jiné způsoby porušení vysvětlovací povinnosti procesní strany nezatížené důkazním břemenem. Může se jednat nejen o situace, kdy dotyčná strana lže o určité skutečnosti, jež je předmětem její vysvětlovací povinnosti, ale i o situace, kdy procesní strana není řádně připravena k podání výpovědi či sdělení relevantních skutečností, protože se např. nestihla seznámit s příslušnými materiály nezbytnými pro splnění své vysvětlovací povinnosti.⁷⁵

V historii civilního procesu se vyvinuly tři odlišné koncepce, respektive tři různé sankce za porušení vysvětlovací povinnosti. První koncepce reflektuje porušení vysvětlovací povinnosti ve volném hodnocení důkazů. Druhá koncepce je založena na obrácení důkazního břemene jakožto následku za porušení této procesní povinnosti. Třetí pak spočívá v právní fikci vysvětlení, jež je příznivé procesní straně zatížené důkazním břemenem.⁷⁶

První koncepce předpokládá realizaci právních následků za porušení vysvětlovací povinnosti pouze v oblasti volného hodnocení důkazů soudem. Důležitým podkladem pro zastánce této teorie jsou i četná pozitivně právní ustanovení v procesních předpisech. Nutno na tomto místě zdůraznit, že v rámci současného českého občanského soudního řádu ke škodě věci nenajdeme žádná ustanovení podporující tuto koncepci.⁷⁷

Pro konkrétní příklad právních následků za porušení vysvětlovací povinnosti podporující výše zmíněnou koncepci musíme pátrat v zahraničních právních úpravách. V rámci německé právní úpravy najdeme v ustanovení § 427 německého civilního soudního řádu, dále jen „ZPO“,

---

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž, s. 173

⁷⁵ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 173

⁷⁶ Tamtéž, s. 174

⁷⁷ Tamtéž.

povinnost soudu v situaci, kdy povinná strana nepředloží listinu nebo po takové listině s dostatečným úsilím nepátrá, považovat za správný pouhý opis listiny předložený druhou procesní stranou.⁷⁸ Dále v ustanovení § 444 ZPO obdobně soud může považovat za prokázaná tvrzení procesní strany o obsahu listiny, odstranila-li druhá procesní strana tuto listinu v úmyslu znemožnit protistraně do ní nahlédnout.⁷⁹ Nakonec dle ustanovení § 446 může soud za předpokladu negativního postoje procesní strany k jeho výslechu či podání vysvětlení s ohledem na všechny okolnosti případu, zejména k důvodům uvedeným stranou k odůvodnění odmítnutí výpovědi, na základě své volné úvahy rozhodnout, že uvedené skutečnosti lze považovat za prokázané.⁸⁰

Podobnou úpravu obsahují i ustanovení rakouského civilního soudního řádu. Například v § 381 rakouského civilního soudního řádu, dále jen „OZPO“, musí soud pečlivě posoudit, jaký vliv má na utvoření důkazu, pokud účastník řízení bez řádného důvodu odmítne výpověď nebo odpovědět na jednotlivé otázky, případně pokud se předvolaná procesní strana nedostaví před soud k výslechu, nebo se v podstatných bodech odchýlí od své předchozí výpovědi, která nebyla učiněna pod přísahou.⁸¹

Obdobné ustanovení pak obsahuje i švýcarský civilní soudní řád ve svém ustanovení článku 164, kde postihuje bezdůvodné odmítnutí součinnosti procesní strany formou zohlednění této skutečnosti při volném hodnocení důkazů.⁸²

Výše uvedené koncepci právních následků porušení vysvětlovací povinnosti, projevujících se ve volném hodnocení důkazů, bývá vyčítáno, že se jedná o nedostatečný prostředek sankcionování v určitých procesních situacích. Za předpokladu, že soud dochází ke svému vnitřnímu přesvědčení o pravdivosti nebo nepravdivosti skutkových tvrzení procesních stran

---

⁷⁸ Viz § 427 Zivilprozessordnung: „Kommt der Gegner der Anordnung, die Urkunde vorzulegen, nicht nach oder gelangt das Gericht im Falle des § 426 zu der Überzeugung, dass er nach dem Verbleib der Urkunde nicht sorgfältig geforscht habe, so kann eine vom Beweisführer beigebrachte Abschrift der Urkunde als richtig angesehen werden. Ist eine Abschrift der Urkunde nicht beigebracht, so können die Behauptungen des Beweisführers über die Beschaffenheit und den Inhalt der Urkunde als bewiesen angenommen werden.“

⁷⁹ Viz § 444 Zivilprozessordnung: „Ist eine Urkunde von einer Partei in der Absicht, ihre Benutzung dem Gegner zu entziehen, beseitigt oder zur Benutzung untauglich gemacht, so können die Behauptungen des Gegners über die Beschaffenheit und den Inhalt der Urkunde als bewiesen angesehen werden.“

⁸⁰ Viz § 446 Zivilprozessordnung: „Lehnt der Gegner ab, sich vernehmen zu lassen, oder gibt er auf Verlangen des Gerichts keine Erklärung ab, so hat das Gericht unter Berücksichtigung der gesamten Sachlage, insbesondere der für die Weigerung vorgebrachten Gründe, nach freier Überzeugung zu entscheiden, ob es die behauptete Tatsache als erwiesen ansehen will.“

⁸¹ Viz § 381 Österreichische Zivilprozessordnung: „Welchen Einfluss es auf die Herstellung des Beweises habe, wenn die Partei ohne genügende Gründe die Aussage oder die Beantwortung einzelner Fragen ablehnt, wenn die zum Zwecke der unbeeideten oder beeideten Vernehmung geladene Partei nicht erscheint, oder wenn die eidliche Aussage einer Partei von den bei ihrer vorausgegangenen unbeeideten Vernehmung abgegebenen Erklärungen in erheblichen Punkten abweicht, hat das Gericht unter sorgfältiger Würdigung aller Umstände zu beurteilen.“

⁸² Viz Artikel 164: „Verweigert eine Partei die Mitwirkung unberechtigtweise, so berücksichtigt dies das Gericht bei der Beweismwürdigung.“

prostřednictvím volného hodnocení celého průběhu řízení, vycházejícího z obecných zákonů logiky a z obecných zkušenostních poznatků, nelze, dle názorů kritiků této koncepce, na základě těchto kritérií dojít k závěru o pravdivosti nebo nepravdivosti skutkových tvrzení strany porušující vysvětlovací povinnost, pokud se procesní strana tímto porušením nesnaží zaujmout určitý postoj ke sporným skutečnostem. Jedná se zejména o situace, kdy se strana neseznámí s potřebnými dokumenty, takže pro faktickou neznalost nemůže splnit vysvětlovací povinnost. Pro neutralitu takového postoje pak nelze zcela jistě vyvozovat závěry o pravdivosti nebo nepravdivosti tvrzených skutečností protistrany oproti situaci, kdy procesní strana povinná podat vysvětlení úmyslně lže.⁸³

Kritici výše uvedené koncepce z většiny upřednostňují obrácení důkazního břemene jakožto sankci za porušení vysvětlovací povinnosti procesní stranou nezatíženou důkazním břemenem. Dle této koncepce strana porušující vysvětlovací povinnost nese důkazní riziko ohledně prokázání nesprávnosti tvrzení protistrany zatížené důkazním břemenem. Představitelé této koncepce pak kritizují zákonodárce, který v procesních předpisech nereflektuje žádnou takovou změnu, respektive obrácení důkazního břemene. Této koncepci pak bývá vyčítána nedostatečná flexibilita použití a neúměrná přísnost v případě méně závažného porušení vysvětlovací povinnosti.⁸⁴

Poslední nepříliš zastávaná koncepce sankce za porušení vysvětlovací povinnosti se pokouší odstranit nedostatky předchozích teorií. Činí tak pomocí tzv. fikce vysvětlení skutečností příznivých straně zatížené důkazním břemenem při porušení vysvětlovací povinnosti její protistranou. Zastánci této teorie umožňují vyvrácení fikce vysvětlení pomocí předložených skutečností, jež jsou způsobilé vyvolat plné a zcela nezvratné vnitřní přesvědčení soudu o nepravdivosti tvrzení strany zatížené důkazním břemenem. Zároveň dle zastánců není možné použít tuto koncepci za situace, kdy je vysoce pravděpodobné, že procesní strana zatížená důkazním břemenem se dopustila zneužití procesní sankce, případně při lehkém porušení vysvětlovací povinnosti, při níž soud může s převažující pravděpodobností usuzovat na nepravdivost tvrzení protistrany.⁸⁵

V rámci poslední z výše uvedených teorií její zastánci prakticky ztotožňují důsledky koncepce obrácení důkazního břemene s jejich koncepcí fikce vysvětlení. Za předpokladu, že

---

⁸³ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 175

⁸⁴ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 176

⁸⁵ Tamtéž, s. 177

soud nenabude přesvědčení o pravdivosti tvrzení strany zatížené důkazním břemenem, položí za základ svého rozhodnutí fikci, že tato tvrzení jsou nepravdivá, ačkoliv nelze jednoznačně stanovit pravdivost nebo nepravdivost těchto tvrzení, a to v důsledku stavu non liquet. Obdobně dle fikce vysvětlení při objektivní nejasnosti rozhodných skutečností se postupuje stejně, jako kdyby byla zjištěna jejich nepravdivost. V rámci tohoto pojetí tak dochází k obrácení důkazního břemene, přesto však je autory této koncepce odmítáno ztotožnění nauky o fikci vysvětlení s teorií o obrácení břemene důkazního.⁸⁶

Takto pojatá tzv. vyvratitelné fikce má řadu závažných nedostatků. Předně fikce není a nemůže být vyvratitelná, pokud by byla, nejednalo by se o fikci, ale vyvratitelnou domněnku. Nelze tedy uplatnit důkaz opaku, něco jiného by ovšem byl protidůkaz, jímž by se mělo prokázat, že v dané situaci nejsou naplněny podmínky pro použití daného ustanovení. Fikce postrádá obecnou zkušenostní větu, která se uplatní typicky u domněnky, kdy určité skutečnosti jsou více či méně pravděpodobné, respektive mívají zpravidla podklad ve skutečnosti. U fikce toto ovšem neplatí. Tato teorie, ačkoliv byla vytvořena za účelem zjednodušení následků porušení vysvětlovací povinnosti, komplikuje již tak složitou problematiku právních následků porušení této povinnosti.⁸⁷

Druhé koncepci založené na obrácení břemene důkazního lze vytknout strnulost tohoto řešení a mnohdy neadekvátní sankci.⁸⁸ Lze si představit situaci, kdy z důvodu nepřekonatelného informačního deficitu procesní strany zatížené důkazním břemenem dojde k přechodu, respektive k obrácení důkazního břemene na protistranu. Tato strana původně nezatížená důkazním břemenem následně v důsledku okolností nezávislých na její vůli ztratí možnost splnit svou vysvětlovací povinnost. Neadekvátnost sankce v případě přenesení důkazního břemene je zde očividná. Procesní břemena sice nestanovují jednání, které je s nimi v rozporu za protiprávní, avšak stíhají stranu zatíženou procesním břemenem při jeho neunesení možnou ztrátou pře, a to nezávisle na zavinění. V případě koncepce spočívající na volném hodnocení by zohlednilo nemožnost splnění vysvětlovací povinnosti, které nenastaly v důsledku zavinění strany povinné z vysvětlovací povinnosti.⁸⁹

---

⁸⁶ Tamtéž, s. 178

⁸⁷ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 178

⁸⁸ Tamtéž, s. 179

⁸⁹ K tomu viz předchozí výklad v podkapitole o právní povaze vysvětlovací povinnosti a MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 127

4 Vysvětlovací povinnost de lege lata

4.1 Vysvětlovací povinnost ve světle judikatury

Pojem vysvětlovací povinnosti se v judikatuře objevil v poměrně recentních rozhodnutích. Pravděpodobně prvním takovým rozhodnutím, které se obsírněji zabývalo institutem vysvětlovací povinnosti, byl náleží Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008 sp. zn. I. ÚS 987/07, ve kterém Ústavní soud řešil oprávnění obecného soudu uložit pořádkovou pokutu muži, který se odmítal podrobit odebrání vzorků DNA v řízení o určení otcovství. Ve výše citovaném náleží se pak blíže vyjádřil k vysvětlovací povinnosti: „*K argumentaci stěžovatele je namístě pro úplnost dodat, že procesualistika samozřejmě zásadně uznává, že není povinností procesní strany poskytovat důkazní materiál proti sobě samotné. Tento přístup se však může prosadit pouze v řízení ovládaném zásadou projednací, a nikoliv ještě vždy: průlom do tohoto principu představuje tzv. vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem, na jejímž základě procesní strana, nezatížená (subjektivním) břemenem důkazním a břemenem tvrzení, podrobně vysvětluje a objasňuje skutečnosti, o nichž má dostatečné informace, ačkoliv tyto skutečnosti by měl ve vlastním zájmu ve svých skutkových tvrzeních podrobně přednést její odpůrce; ten však potřebnými informacemi nedisponuje a nemá ani reálnou možnost získat je jiným způsobem než na základě substancovaného přednesu druhé procesní strany (k tomu srov. Macur, J.: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: MU, 2000, s. 96). Vysvětlovací povinnost procesní strany nezatížené důkazním břemenem vychází z ústavního hlediska z principu rovnosti zbraní, který se nutně musí vztahovat i na shromažďování skutkového materiálu v řízení ovládaném zásadou projednací. Shromažďování skutkového materiálu iniciativou procesních stran může plnit svoji funkci jenom za předpokladu, že obě strany mají stejnou možnost přístupu k informacím důležitým pro objasnění rozhodných skutečností. Jestliže jedna z procesních stran nemá reálnou možnost získat potřebné informace, a je tedy postižena "informačním deficitem", je obroženo nebo porušeno její právo na "spravedlivý proces". Z objektivního hlediska je informačním deficitem procesní strany zase obrožena nebo porušena základní společenská funkce civilního procesu, spočívající v poskytování ochrany skutečným subjektivním hmotným právům, jež vyplývají z pravdivě zjištěného skutkového stavu (srov. citované dílo s. 61 a násl.). Z právě uvedeného jednoznačně plyne, že i kdyby se ve sporu o určení otcovství měla uplatňovat projednací zásada (a nikoliv vyšetřovací, jak plyne z § 120 odst. 2 o. s. ř.), byl by stěžovatel povinen podrobit se odběru vzorků DNA, neboť jedině tímto způsobem lze získat informace, které jsou nezbytné k náležitému objasnění skutkového stavu a jimiž disponuje jedině on.“*

Výše citovaným rozhodnutím tak Ústavní soud jednoznačně potvrdil existenci vysvětlovací povinnosti procesní strany nezatížené důkazním břemenem a otevřel tak cestu pro její aplikaci v judikatuře obecných soudů. Ústavní soud se zde rovněž přihlásil k závěrům teorie procesního práva v této oblasti reprezentované prof. Macurem. V rámci tohoto svého rozhodnutí

nastavil Ústavní soud několik základních podmínek, jakožto legitimizačních prvků, jejichž splnění předpokládá využití institutu vysvětlovací povinnosti.

Ústavní soud zde s ohledem na závěry prof. Macura připustil použití vysvětlovací povinnosti v řízeních ovládaných projednací zásadou. Sama vysvětlovací povinnost však koliduje v teorii i praxi s respektovaným zájmem procesní strany na neposkytování důkazních materiálů proti sobě samé. Tato zásada však neobstojí právě s ohledem na princip rovnosti stran, rozuměno účastníků řízení, v civilním soudním řízení. S ohledem na předchozí uvedené nelze naplnit účel civilního soudního řízení, jenž je spatřován poskytování, respektive zajišťování spravedlivé ochrany soukromých práv a oprávněných zájmů účastníků řízení⁹⁰ za situace, kdy obě strany nemají možnost přístupu k rozhodným skutečnostem pro meritorní rozhodnutí. Soud tak ve smyslu práva na spravedlivý proces musí dbát na rovnocenné možnosti uplatnění jejich práv.⁹¹

Z rámce citovaného nálezu je taktéž patrné, že se Ústavní soud z prakticky tří možných koncepcí vysvětlovací povinnosti přiklonil ke kompromisní teorii neboli tzv. speciální vysvětlovací povinnosti, která váže vysvětlovací povinnost na předpoklad, že strana zatížená touto povinností může bez obtíží poskytnout relevantní informace oproti straně zatížené břemenem tvrzení a břemenem důkazním, a která nemá objektivní možnost tyto informace získat.⁹²

Na citované rozhodnutí navázala další rozhodnutí, a to zejména rozhodnutí Nejvyššího soudu. Pravděpodobně nejvýznamnějším rozhodnutím, které navazuje na výše uvedený nálezh Ústavního soudu, který dále zpřesňuje a doplňuje, je rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. prosince 2011, sp. zn. 22 Cdo 883/2010, ve věci vypořádání zaniklého společného jmění manželů (podle dřívější úpravy bezpodílového spoluvlastnictví manželů). V jeho rámci Nejvyšší soud judikoval: „*Dovolací soud však konstatuje, že postup odvolacího soudu byl v souladu s právní teorií, pokud jde o řešení tzv. informačního deficitu procesní strany v civilním řízení. Obecně platí, že důkazní břemeno ohledně určitých skutečností leží na tom účastníku řízení, který z existence těchto skutečností vyvozuje pro sebe příznivé právní důsledky; jde o toho účastníka, který existenci těchto skutečností také tvrdí. V některých případech strana zatížená důkazním břemenem však objektivně nemá a nemůže mít k dispozici informace o skutečnostech, významných pro rozhodnutí ve sporu, avšak protistrana má tyto informace k dispozici. Jestliže pak strana zatížená důkazním břemenem přednese alespoň opěrné body skutkového stavu a zvýší tak pravděpodobnost svých skutkových tvrzení, nastupuje vysvětlovací povinnost protistrany; nesplnění této povinnosti bude mít za následek*

⁹⁰ Viz ustanovení § 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁹¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. března 2012, sp. zn. IV.ÚS 2986/11

⁹² MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 5, s. 200

hodnocení důkazu v neprospěch strany, která vysvětlovací povinnost nesplnila (srov. Macur, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 121 a násl.; též: Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Masarykova univerzita v Brně, 2000). Jestliže tedy v řízení o vypořádání BSM je třeba zjistit cenu podniku a strana, která disponuje (anebo by při zachování obvyklé péče měla disponovat) informacemi k takovému zjištění neposkytne soudu potřebnou součinnost a nesplní svou vysvětlovací povinnost, bude to mít za následek hodnocení důkazů obledně skutečností, kterých se tato povinnost týká, v neprospěch strany, která ji nesplnila.“

Tímto rozsudkem tak Nejvyšší soud rozšířil podmínky, které je nezbytné naplnit pro aplikaci vysvětlovací povinnosti a postavil najisto, ke které koncepci právních následků se přiklonil.

Další podmínkou nezbytnou pro uplatnění vysvětlovací povinnosti tak vedle objektivně nepřekonatelné informační nouze strany zatížené důkazním břemenem je zvýšení pravděpodobnosti svých skutkových tvrzení formou tzv. opěrných bodů. Jednoznačnou odpověď na otázku, co jsou tyto opěrné body, však judikatura nedává. Nesmí se však jednat o pouhá povšechná tvrzení strany zatížené důkazním břemenem.⁹³ Jisté vodítko dává rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2017, sp. zn. 30 Cdo 698/2017: „...jestliže zároveň sama žalovaná nijak nevysvětlovala a neprokazovala konkrétní okolnosti narušující jinak ucelený a logický řetězec (opěrné body) předestřený a prokázaný žalobkyní.“

Prof. Macur se k opěrným bodům vyjadřuje v rámci problematiky institutu vyšetřovacího důkazu, avšak s ohledem na pojmání vysvětlovací povinnosti jako druhu vyšetřovacího důkazu lze uvedené vztáhnout i na opěrné body v rámci institutu vysvětlovací povinnosti: „Charakteristika „opěrných bodů“ činí soudům celého kontinentálního právního systému nemalé potíže. Je velmi nesnadné dosáhnout v tomto směru jednotného a jednoznačného stanoviska. Judikatura zpravidla hovoří o důkazním návrhu nepodloženém ani skutkovými „opěrnými body“ jako o návrhu „bez skutkového základu“, „bez jakékoliv opory“, popřípadě o návrhu založeném na „vágním podezření“, „prázdné domněnce“ apod. Takový důkazní návrh soud odmítne. Naopak zase jako opodstatněné jsou uváděny návrhy vyšetřovacího důkazu, jež obsahují „určité, byť vzdálené důvody podezření“, „dostačující opěrné body“, „základní opěrné body“, „zřejmé opěrné body“, „zvláštní opěrné body“, „naléhavé podezření“, „v určitém stupni pravděpodobné skutkové tvrzení“ apod.

Povaha a procesní funkce „opěrných bodů“ v civilním sporném řízení zpravidla nevyžadují, aby jejich existence byla dokazována klasickými prostředky soudního dokazování, jako jsou svědkové, znalci či listiny. Soud přímo zhodnotí skutkové přednesy strany odkazující ve svém důkazním návrhu na určitý „opěrný bod“, neboť již

---

⁹³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. července 2014, sp. zn. 30 Cdo 2822/2013

samotné hodnocení tohoto skutkového přednesu (např. na základě obecné skutkové domněnky a životní zkušenosti) je nutno považovat za jeden ze způsobů dokazování, který je přiměřený daným okolnostem. Jestliže např. žalobce vysloví domněnku (podezření), že určitá osoba mohla vidět, jak žalovaný osobně napadl žalovaného a způsobil mu ublížení na zdraví, soud nebude nejdříve samostatně dokazovat opodstatněnost důkazního návrhu žalobce (zda určitá osoba mohla vidět žalobcem tvrzený děj), ale navržený důkaz přímo vykoná.⁹⁴

Na tomto místě tak lze uzavřít, že opěrnými body lze chápat takový souhrn skutečností, předestřených stranou zatíženou důkazním břemenem, který ve svém celku tvoří ucelený a logický řetězec zvyšující pravděpodobnost na překonání informačního deficitu strany zatížené důkazním břemenem, a to touto stranou navrhaným způsobem. Záležet přitom bude na okolnostech každého jednotlivého případu.

Obsah vysvětlovací povinnosti nabývá v praxi rozličných forem. Co může být obsahem konkrétní vysvětlovací povinnosti řešila judikatura například v případě vypořádání společného jmění manželů, dále jen „SJM“. V judikovaném případě žalobkyně tvrdila, že žalovaný v době zániku SJM disponoval značnými finančními prostředky, jež dle tvrzení žalobkyně spadaly do SJM. Vycházela mimo jiné ze zjištění, že žalovaný zakoupil bezprostředně po rozvodu manželství byt v ceně několika milionů Kč. Pokud by došlo k prokázání, že žalovaný skutečně předmětný byt nabyt, jednalo by se o nepřímý důkaz, kdy by za těchto okolností nastoupila vysvětlovací povinnost žalovaného. Obsahem své vysvětlovací povinnosti by bylo vysvětlení a prokázání skutečností, jak prostředky k zakoupení bytu získal.⁹⁵

V jiném judikovaném případě došlo ke sporu ohledně bezdůvodného obohacení dle zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů. V rámci tohoto případu měl provozovatel léčebného zařízení bez příslušného povolení od kolektivního správce zpřístupňovat výkony a záznamů výkonných umělců veřejnosti. Žalobkyně prostřednictvím nepřímých důkazů, spočívajících ve zprávě České televize o počtu televizních přijímačů, za něž provozovatel hradil televizní poplatky, a kopii inzerce provozovatele ohledně počtu pokojů vybavených televizními zařízeními, vytvořila opěrné body. Žalovaný by tak musel narušit tato ucelená tvrzení prostřednictvím vysvětlení, ale i předložení důkazů vyvracející tvrzení protistrany.⁹⁶

---

⁹⁴ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 47

⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. ledna 2014, sp. zn. 22 Cdo 2851/2013

⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2017, sp. zn. 30 Cdo 698/2017

Co se týká právních následků nesplnění vysvětlovací povinnosti, podle výše uvedeného rozsudku Nejvyššího soudu se tato sankce může projevit pouze v hodnocení důkazů.⁹⁷ Nesplnění vysvětlovací povinnosti procesní stranou nezatíženou důkazním břemenem pak bude nutno posuzovat podle míry porušení této povinnosti s ohledem na všechny okolnosti, které v průběhu řízení vyšly najevo, včetně toho, co uvedli účastníci řízení, všechny důkazy jednotlivě a ve vzájemné souvislosti.⁹⁸⁹⁹

4.2 Vysvětlovací povinnost v pozitivním právu a v současné vědě

Současné procesní předpisy ke škodě věci explicitně neupravují institut vysvětlovací povinnosti procesní strany nezatížené důkazním břemenem. Procesní věda a judikatura však jisté komponenty této procesní povinnosti dovozují z některých ustanovení občanského soudního řádu, předně z ediční povinnosti dle ustanovení § 129 odst. 2 občanského soudního řádu: „*Předseda senátu může uložit tomu, kdo má listinu potřebnou k důkazu, aby ji předložil, nebo ji opatří sám od jiného soudu, orgánu nebo právnické osoby.*“⁴⁰⁰

Komentářová literatura k tomuto uvádí: „*Soud pak podle § 129 odst. 2 uloží tomu, kdo listinu potřebnou k důkazu má (druhému účastníkovi nebo třetí osobě), aby ji předložil... Porušení ediční povinnosti účastníkem, který nese důkazní břemeno, nevede k obrácení důkazního břemene, ale může se projevit v hodnocení důkazů v neprospěch strany, která ediční povinnost nesplnila.*“⁴⁰¹ Obdobné teoretické závěry lze nalézt napříč teorií civilního procesu, stejně jako v judikatuře.

Současná teorie civilního procesu chápe vysvětlovací povinnost jako zvláštní procesní institut, který v rámci předem daných případů umožňuje zasáhnout do koncepce sporného řízení. Institut vysvětlovací povinnosti proti sobě staví zájem na dodržení striktně kontradiktorního

---

⁹⁷ Obdobně v návaznosti na citovanou judikaturu viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. ledna 2014, sp. zn. 22 Cdo 2851/2013: „*Jestliže pak strana zatížená důkazním břemenem přednese alespoň opěrné body skutkového stavu, a zvýší tak pravděpodobnost svých skutkových tvrzení, nastupuje vysvětlovací povinnost protistrany; nesplnění této povinnosti bude mít za následek hodnocení důkazů v neprospěch strany, která vysvětlovací povinnost nesplnila...*“; nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. srpna 2017, sp. zn. 22 Cdo 820/2017: „*Nesplnění vysvětlovací povinnosti přitom může mít za následek hodnocení důkazů v neprospěch strany, která tuto povinnost nesplnila...*“

⁹⁸ Viz ustanovení § 132 zákona č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁹ Soud pak hodnotí důkazy nejen jednotlivě a ve vzájemné souvislosti, ale také v souvislosti s veškerými tvrzeními účastníků řízení. Viz JIRSA, Jaromír. In JIRSA, Jaromír (ed.) *Občanské soudní řízení soudcovský komentář: Kniha II § 79 až 200aa*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 353

¹⁰⁰ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰¹ HROMADA, Miroslav. In: SVOBODA, Karel (ed.) *Občanský soudní řád. 2. vydání*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2017, s. 552

řízení v čele se zásadou projednací oproti požadavku na naplnění účelu civilního procesu.¹⁰² Většina autorů pak rovněž chápe tento institut jako zvláštní druh vyšetřovacího důkazu.¹⁰³

Z hlediska rozsahu teorie upřednostňuje koncepci tzv. zvláštní procesní vysvětlovací povinnosti.¹⁰⁴ Tato koncepce vychází z myšlenky, že uložení takové povinnosti je zásadně možné, avšak za předpokladu splnění určitých specifických podmínek. Těmi v současné době jsou:

- (i) Strana zatížená důkazním břemenem je v informačním deficitu, který si sama nezavinila a který je pro ni objektivně nepřekonatelný (proto nepostačí pouze zvýšená nákladnost či vyšší obtížnost při možnosti zjistit relevantní skutečnosti),
- (ii) Strana nezatížená důkazním břemenem je schopna uloženou vysvětlovací povinnost splnit, vyloučeny by byly situace, kdy by strana po takových materiálech musela pátrat, činit šetření apod. (viz výše), a
- (iii) Strana zatížená důkazním břemenem přednese opěrné body¹⁰⁵ skutkového stavu.¹⁰⁶

Obsahem vysvětlovací povinnosti pak teorie shodně s judikaturou chápe povinnost poskytnutí informací rozličnými formami, například formou zprávy, prohlášení či identifikací určitých osob.¹⁰⁷ Jedná se tedy o povinnost detailně vysvětlit, doplnit a objasnit skutková tvrzení protistrany, která je prvotně zatížena důkazním břemenem.¹⁰⁸

Většinou se autoři shodnou i v otázce právních následků za porušení vysvětlovací povinnosti stranou nezatíženou důkazním břemenem. Následek porušení této povinnosti se tak

---

¹⁰² VALUŠ, Antonín. *Civilní spory mezi lékařem a pacientem při poskytování zdravotní péče*. Praha: Leges, 2014. s. 175

¹⁰³ Tomuto oponuje zejména Dr. Svoboda: „*Institut vysvětlovací povinnosti připadá v úvahu při řešení informačního deficitu účastníka v užším smyslu. Tedy tehdy, když účastník nemá dostatek informací, aby formuloval vlastní skutková tvrzení a nemůže naplnit svoje břemeno tvrzení. Institut vyšetřovacího důkazu naproti tomu řeší situace, kdy účastník sice má k dispozici dostatečně určité tvrzení, ale nemůže bez vlastního zavinění svými silami zajistit důkaz, který by jeho tvrzení podpořil. Napomáhá tedy při překlenutí břemene důkazního, nikoli k doplnění pro rozhodnutí důležitých tvrzení ze strany účastníka. Nesmíme přitom zapomenout, že břemeno tvrzení a břemeno prokazování jsou často spojené nádoby. Bývá pravidlem, že strana sporu, která se ocitne v nouzi s naplněním břemene svých tvrzení, zpravidla není schopna naplnit ani svoje břemeno důkazní. Přesto je třeba vysvětlovací povinnost a vyšetřovací důkaz od sebe navzájem odlišovat a neztotožňovat je.*“ Viz SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 115

¹⁰⁴ LAVICKÝ, Petr. In. LAVICKÝ, Petr (ed). *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s. 592

¹⁰⁵ K opěrným bodům dále například Dr. Svoboda uvádí: „...především tvrzení a podklady, které odůvodňují závěr, že účastník se bez své viny ocitl v informační a důkazní nouzi, kterou sám nemůže překonat. Za opěrný bod lze pokládat i logický předpoklad, že účastníkům návrh na odstranění informačního deficitu skutečně povede k získání pro rozhodnutí podstatné informace.“ Viz SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 113

¹⁰⁶ VALUŠ, Antonín. *Civilní spory mezi lékařem a pacientem při poskytování zdravotní péče*. Praha: Leges, 2014. s. 180

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 183

¹⁰⁸ LAVICKÝ, Petr. In. LAVICKÝ, Petr (ed). *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016, s. 592

dle teorie může projevit pouze ve volném hodnocení.^{109 110} Objevují se však i názory, které za následek porušení vysvětlovací povinnosti považují obrácení důkazního břemene.¹¹¹

K zajímavým názorům v současné teorii procesního práva dochází Dr. Balarin: „Z řečeného však lze podle mého názoru zároveň učinit úsudek, že nesplnění vysvětlovací povinnosti není pouze faktorem (jedním z faktorů), který vstupuje do mentálního procesu soudce při hodnocení důkazů, nýbrž umožňuje a předpokládá založení rozhodnutí na nižší než standardní míře důkazu (tzn. než na subjektivním přesvědčení soudce o pravdivosti skutkového stavu), konkrétně na tom, že soudce hodnotí skutková tvrzení strany zatížené důkazním břemenem jako pravděpodobná, nikoli tedy že je nutně přesvědčen o jejich pravdivosti. To je adekvátnější a procesně účelnější úvaha než fingování, že nesplnění vysvětlovací povinnosti představuje důkaz o nepravdivosti procesní obrany, jak popsáno výše. Zmírnění požadavků na unesení důkazního břemene je odůvodněno procesně-sankčním aspektem rozhodnutí vůči straně, která nedostala svému sekundárnímu břemenu tvrzení.“¹¹²

Autor zde navrhuje snížení míry přesvědčení soudce o skutkových tvrzeních procesní strany zatížené důkazním břemenem v případě porušení vysvětlovací povinnosti stranou nezatíženou důkazním břemenem. Dle mého názoru se jedná o vhodné řešení. Dle většiny autorů a judikatury se projevuje nesplnění vysvětlovací povinnosti stranou nezatíženou důkazním břemenem ve volném hodnocení soudu. Samotné porušení této vysvětlovací povinnosti však automaticky neznamená případný úspěch procesní strany zatížené důkazním břemenem, která se ocitá v objektivně nepřekonatelném informačním deficitu. Bude do jisté míry záležet i na míře porušení vysvětlovací povinnosti. Pokud strana povinná k podání vysvětlení určitých relevantních skutečností bude lhát o těchto skutečnostech, lze spatřovat v takovém jednání nepřímý důkaz, který sám o sobě, případně s dalšími skutečnostmi získanými během řízení, založí přesvědčení soudce o pravdivosti tvrzení strany zatížené důkazním břemenem. Situace se ovšem komplikuje v případech, kdy strana nezatížená důkazním břemenem nesplní svou vysvětlovací povinnost způsobem, za nímž nelze spatřovat určitý konkrétní postoj.¹¹³

V případě porušení vysvětlovací povinnosti, při němž strana zaujímá neutrální postoj, soud zpravidla nemusí nabýt jednoznačného přesvědčení o pravdivosti tvrzení strany zatížené

---

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 592-593

¹¹⁰ Rovněž viz JIRSA, Jaromír. In JIRSA, Jaromír (ed.) *Občanské soudní řízení soudcovský komentář: Kniha II § 79 až 200aa*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 353

¹¹¹ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 116

¹¹² BALARIN, Jan. Míra důkazu a důkazní břemeno v kontextu hodnocení důkazů v soudní praxi. *Bulletin advokacie*, 2019, roč. 26, č. 1-2, s. 26

¹¹³ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 175

důkazním břemenem, a to ani v souvislosti s ostatními skutečnostmi, které během řízení vyšly najevo. Za těchto okolností tak strana zatížená důkazním břemenem neunesla své břemeno důkazní a spor prohraje. Snížením míry přesvědčení soudce o pravdivosti¹¹⁴ skutkových tvrzení strany zatížené důkazním břemenem na míru pravděpodobnosti by tak v případě nesplnění vysvětlovací povinnosti procesní stranou nezatíženou důkazním břemenem bylo významným sankčním posílením tohoto institutu. Zároveň by byla zachována výhoda vysvětlovací povinnosti oproti obrácení důkazního břemene ve smyslu možnosti exkulpace.

---

¹¹⁴ Určitý trend ve snižování obecné míry důkazu pro určité případy lze vidět v judikatuře, například v nálezu Ústavního soudu ze dne 20. srpna 2014, sp. zn. I. US 173/13, Ústavní soud uvedl: „Ústavní soud sbledává důkazní standard „zcela jednoznačného skutkového závěru“ a „bez jakéhokoliv náznaku pravděpodobnosti“ používaný v ustálené judikatuře Nejvyššího soudu pro prokázání jednání v duševní poruše za účelem zneplatnění takového jednání za nadměrně vysoký. Takový standard narušuje spravedlivou rovnováhu mezi relevantními protichůdnými zájmy a v důsledku porušuje právo na ochranu majetku osob s duševním postižením, pokud daným jednáním byl negativně zasažen majetek těchto osob. Spravedlivá rovnováha mezi soupeřícími oprávněnými zájmy bude nejlépe dosažena stanovením vysoké míry pravděpodobnosti prokázání, že plně svéprávná osoba jednala v duševní poruše, která ji v daný moment činila neschopnou právně jednat.“

5. Vysvětlovací povinnost de lege ferenda

Stěžejním dokumentem pro úvahy nad právní úpravou institutu vysvětlovací povinnosti de lege ferenda je věcný záměr civilního řádu soudního, dále jen „*věcný záměr*“.¹¹⁵

Explicitní ustanovení o vysvětlovací povinnosti stále v současné právní úpravě chybí. Přitom potřeba jasně a předem stanovených pravidel pro právní jistotu adresátů norem je nezbytným předpokladem právního státu. Neexistuje důvod, proč by konkrétní ustanovení o široce uznávané vysvětlovací povinnosti nemělo obsahovat předpis upravující civilní soudní řízení z důvodů výše uvedených.¹¹⁶

V rámci věcného záměru by se tato skutečnost mohla do jisté míry zlepšit. Věcný záměr zmiňuje v bodu 156 velmi obecně povinnost soudu vést strany řízení ke splnění svých povinností tvrzení a důkazní, společně s povinností soudu vést strany k poskytnutí veškerých vysvětlení nutných k tomu, aby skutkový základ byl pravdivě zjištěn.¹¹⁷ K tomuto bodu věcného záměru se pak jeho autoři vyjadřují na jiném místě, a to u ediční povinnosti, která je upravena v bodech 196-198 věcného záměru, následovně: „*S povinností stran poskytovat součinnost při dokazování souvisí také tzv. sekundární břemeno tvrzení¹¹⁸, jež reaguje na situaci, kdy strana zatížená důkazním břemenem a břemenem tvrzení vůbec nemůže do řízení rozhodné skutečnosti uvést, protože nastaly ve sféře protistrany nebo jsou protistraně známy a může je do řízení uvést. Oporu pro uložení sekundárního břemena tvrzení straně nezatížené důkazním břemenem představuje bod 156; viz jeho formulace „aby vůbec (strany) poskytly veškerá vysvětlení nutná k tomu, aby skutkový základ věci byl pravdivě zjištěn“.* Vymezení předpokladů, za nichž lze takové břemeno straně uložit, se ponechává na právní vědě a praxi.“¹¹⁹

Ke škodě věci autoři věcného záměru nedefinovali vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem, respektive se nepokusili o definování podmínek, za kterých lze tuto povinnost uložit. Místo toho použili v bodu 156 věcného záměru jen zcela širokou a obecnou povinnost soudu vést strany řízení k poskytnutí veškerých vysvětlení v zájmu pravdivého zjištění skutkového základu věci. Takto široce vymezená součinnost za účelem pravdivého zjištění nápadně připomíná koncepci tzv. obecné vysvětlovací povinnosti, tak jak byla prezentována Stürnerem. Dle této teze by povinnost pravdivosti měla být zásadním cílem

¹¹⁵ DOBROVOLNÁ, Eva a kol. *Věcný záměr civilního řádu soudního* [online]. crs.justice.cz, 2017 [cit. 14. 8. 2019]. Dostupné na <<https://crs.justice.cz>>.

¹¹⁶ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 136

¹¹⁷ DOBROVOLNÁ, Eva a kol. *Věcný záměr civilního řádu soudního* [online]. crs.justice.cz, 2017 [cit. 14. 8. 2019]. Dostupné na <<https://crs.justice.cz>>.

¹¹⁸ Sekundární břemeno tvrzení představuje pojmově vysvětlovací povinnost.

¹¹⁹ Tamtéž, bod 198

civilního soudního řízení, v němž by strany sporu vytvářely společně se soudem určité pracovní společenství, v jehož rámci by všichni vysvětlovali vše.¹²⁰ Nepředpokládám, že by bylo záměrem autorů se přiblížit k této koncepci, avšak dané ustanovení k takovému výkladu částečně svádí. Autoři věcného záměru tak opět ponechávají bližší vymezení vysvětlovací povinnosti teorii a judikatuře.¹²¹

Ve věcném záměru kladně hodnotím postavení najisto ediční povinnosti vůči straně sporu, včetně následků nesplnění její povinnosti. Tyto následky nesplnění vysvětlovací povinnosti lze spatřovat pouze v rovině procesní. Věcný záměr tak činí výslovně v bodu 198, kdy stanoví: „*Odepře-li třetí osoba bezdůvodně předmět předložit, lze ji k jeho předložení donucovat ukládáním pořádkových pokut.*

Nepředloží-li bezdůvodně předmět protistrana, pokládá se skutečnost, která jím měla být dokázána, za doznanou.“ Dle bodu 175 věcného záměru pak takovéto doznané skutečnosti nepotřebují důkazu. Soud tedy o takových skutečnostech nebude muset v rámci volného hodnocení důkazů nabýt svého přesvědčení o jejich pravdivosti. S ohledem na pojmání ediční povinnosti u strany nezatížené důkazním břemenem jako součásti její vysvětlovací povinnosti lze takto stanovené následky za její nesplnění rozšířit i na nesplnění vysvětlovací povinnosti obecně, nejen tedy v rámci nevydání listiny. Takovéto následky nesplnění vysvětlovací povinnosti jsou přísnější než možnost hodnotit nesplnění vysvětlovací povinnosti pouze v rámci volného hodnocení důkazu. Samozřejmě by tento následek nenastal, pokud by strana povinná nemohla bez svého zavinění splnit tuto povinnost, stejně tak pokud by povinná strana musela po listině pátrat.¹²²

---

¹²⁰ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 112-113

¹²¹ Viz komentář k bodu 198 věcného záměru. DOBROVOLNÁ, Eva a kol. *Věcný záměr civilního řádu soudního* [online]. crs.justice.cz, 2017 [cit. 14. 8. 2019]. Dostupné na <<https://crs.justice.cz>>.

¹²² Viz komentář k bodu 198 věcného záměru v rámci nesplnění ediční povinnosti: „*Navržená sankce přitom vychází ze zkušenostního předpokladu, že pokud někdo nepředloží listinu, přestože ji má k dispozici a nic jejímu předložení nebrání, velmi pravděpodobně se obává nepříznivých důsledků, které by z ní vyšly najevo.*“ Tamtéž.

6. Závěr

Cílem práce bylo zachycení vývoje institutu vysvětlovací povinnosti procesní strany nezatížené důkazním břemenem od prací prof. Macura až po její současné pojmání v teorii a praxi, za současné komparace závěrů prof. Macura se závěry soudobé teorie a praxe. Tento cíl byl splněn. Jistým problémem v naplnění cíle v průběhu psaní práce byly omezené zdroje poznání této problematiky, především z oblasti současné teorie. Tuto skutečnost připisuji vyčerpávajícímu pojednání o této problematice ze strany prof. Macura a přesvědčivosti jeho závěrů.

Judikatorní a teoretická východiska jsou prakticky koherentní se závěry prof. Macura. Zejména v judikatuře obecných soudů a Ústavního soudu pak lze zaznamenat určitý názorový vývoj. Judikatura se touto problematikou začala zabývat poměrně v nedávné době. S odkazem na práce prof. Macura pak připustila existenci vysvětlovací povinnosti procesní strany nezatížené důkazním břemenem v její omezené míře. V pozdějších rozhodnutích soudy zpřesnily toto pojetí stanovením podmínky straně zatížené důkazním břemenem, která se ocitá v nezaviněném informačním deficitu, pro úspěšné uložení vysvětlovací povinnosti protistraně. Tímto požadavkem je vnesení určitých opěrných bodů, jež zvýší pravděpodobnost tvrzení strany zatížené důkazním břemenem. Opěrné body lze charakterizovat jako určitá zpřesňující tvrzení, která ve svém souhrnu tvoří určitý logicky koherentní řetězec zvyšující pravděpodobnost překonání informačního deficitu procesní strany nezatížené důkazním břemenem právě určitým navrhovaným způsobem.

S otázkou vysvětlovací povinnosti úzce souvisí i sankce za její nesplnění. Má-li být vysvětlovací povinnost jakožto účinný prostředek sledující „narovnání“ procesního postavení stran pře narušen faktickou nerovnováhou v důsledku nepřekonatelného informačního deficitu jedné strany, musí tomu odpovídat adekvátní sankce. Ze všech možných koncepcí se většina autorů a judikatura shodují na pojetí sankce za nesplnění vysvětlovací povinnosti ve volném hodnocení. Objevují se však zajímavé názory, jak zefektivnit tuto sankci, aby účinněji přispívala k obnovení narušené rovnováhy procesních stran v důsledku informačního deficitu. Jedná se o snížení nezbytné míry přesvědčení soudce o pravdivosti tvrzení strany zatížené důkazním břemenem v případě zaviněného nesplnění vysvětlovací povinnosti protistranou. Druhá koncepce pak stíhá porušení vysvětlovací povinnosti procesně přísnějším způsobem, kdy spojuje toto porušení s doposud neznámým konceptem doznání těchto sporných skutečností. Soud by pak takovou skutečnost již nemohl učinit předmětem dokazování. Poslední zmíněná koncepce se objevuje v návrhu věcného záměru civilního řádu soudního.

Nutno dodat, že současná právní úprava neposkytuje výslovné zázemí pro tento institut. Přenechává tak definování vysvětlovací povinnosti, včetně stanovení podmínek jejího užití a sankcí za její nesplnění, na teorii a judikaturu. Takovéto řešení však nepovažuji za vhodné s ohledem na právní jistotu stran civilního soudního řízení. Institut vysvětlovací povinnosti by měl mít výslovný základ v pozitivním právu, aby po vzoru názorů prof. Macura vyloučil libovůli soudů. Návrh věcného záměru nového civilního řádu soudního částečně tuto skutečnost sanuje, alespoň co se týká následků za nesplnění vysvětlovací povinnosti. Ke škodě věci však neobsahuje dostatečně určité ustanovení, které by dávalo jasnější kontury této povinnosti. Naplnění pojmového vymezení tak opět přenechává teorii a judikatuře.

Závěrem bych rád dodal, že zkoumání institutu vysvětlovací povinnosti skýtá možnost dalšího zkoumání, a to právě s ohledem na budoucí rekodifikaci civilního soudního řízení a na ní navázanou judikaturu.

Seznam použitých zdrojů:

Monografie

- HORA, V. *Československé civilní právo procesní*. I. – III. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s. 988 s.
- OTT, E. *Soustavný úvod ve studiu m nového řízení soudního*. I. Díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 1080 s.
- WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní. Díl první: řízení nalézací*. 9. vydání. Praha: Leges, 2018. 648 s.
- MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. 253 s.
- SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009. 248 s.
- VALUŠ, Antonín. *Civilní spory mezi lékařem a pacientem při poskytování zdravotní péče*. Praha: Leges, 2014. 240 s.

Komentářová literatura

- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2016. 1116 s.
- JIRSA, Jaromír a kol. *Občanské soudní řízení soudcovský komentář: Kniha II § 79 až 200aa*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 528 s.
- SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. 2. vydání*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2017. 1632 s.

Odborné články

- MACUR, Josef. *Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení*. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 46
- BALARIN, Jan. *Míra důkazu a důkazní břemeno v kontextu hodnocení důkazů v soudní praxi*. *Bulletin advokacie*, 2019, roč. 26, č. 1-2, s. 26

Sborník

- SEHNÁLEK, David a kol. *Dny práva – 2008 – Days of Law*. 1. vydání. Brno: Tribun EU s. r. o. , 2008. 1929 s.

Internetové zdroje

- DOBROVOLNÁ, Eva a kol. *Věcný záměr civilního řádu soudního* [online]. crs.justice.cz, 2017 [cit. 14. 8. 2019]. Dostupné na <<https://crs.justice.cz>>.

Zákony

- zákon číslo 99/1963, občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zivilprozessordnung der Bundesrepublik Deutschland (BGRI. i. s. 3202; ber. 2006 i s. 431; BER 2007 I S. 1781).
- Zivilprozessordnung StF: RGBI. Nr. 113/1895
- 272 - Schweizerische Zivilprozessordnung vom 19. Dezember 2008

Judikatura

- nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07
- nález Ústavního soudu ze dne 7. 10. 2014, sp. zn. Pl. 39/13
- nálezu Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 173/13
- usnesení Ústavního soudu ze dne 19. března 2012, sp. zn. IV.ÚS 2986/11
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. ledna 2014, sp. zn. 22 Cdo 2851/2013
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. srpna 2017, sp. zn. 22 Cdo 820/2017
- rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2017, sp. zn. 30 Cdo 698/2017
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. července 2014, sp. zn. 30 Cdo 2822/2013